Průmysl v Čechách.

Zprávy

statistické, řemeslnické a obchodnické.

K užívání

učitelům a čekatelům

národních hlavních škol.

Od

Dra. Kar. Amerlinga,
ředitele prv. hlavní české školy v Praze.

Vydána od Porady učitelské v pražské Budči.

V Praze 1851.

Tisk Bedřicha Rohlíčka, v Karlově ulici č. 188.

Všeobecné statistické zprávy o průmyslu v Čechách.

Povrchnost ouzemí č. areale českého království obnáší 948,9 čtver. mil. Podle katastralního udání 902.26 □ mil.

Lidnatost byla roku 1840 = 4,247,218,
roku 1846 = 4,589,436.

pročež 4532 obyvatelů na jednu □ míli přichází; a však není lidnatost všudy stejná; kraj Budějovský a Prachenský jest prázdnější na lid, tak že na □ míli přichází jen 2 — 3000 lidu; kdežto zatím v Chrudímsku lid jedné □ míle počet 5000 přesahuje; ještě větší lidnatost jest v severních hornatých krajinách, tak že okolí Jilemnické a Vrchlabské 6700 lidu čítá. Liberecké 11200, Hainspachské 11230, Šlukenovské 15,600, Rumburské 17,370 na 1 □ míli. V běhu 48 let počet lidu se zdvojnásobnil. Že 24 lidí umírá jeden člověk. Na 1000 mužských přichází 1144 ženských.

Městnatost: na 3—4 míle přichází jedno město, na 1 □ míli 13 městysů a vesnic.

Průmysl: 1840 stávalo 1231 fabrik a 123,670 řemesel s počtem lidu, **600,000** osob přesahujícím *). — Parostrojů

*) Rok 1846 udává **903,720** osob průmyslem zabraných.

stává 92 síly 1275 koní, 4 řináků (turbiny), a množství mašin nejnovějšího rázu podporovali ten celek.

Kapitál průmyslní českého průmyslnictva počítá se na 200 millionů zl. stř. Kapitalní cena veškerého rakouského *vývozu* obnáší v 10letí 115 millionů stř.; dovoz 111 millionů.

Vývoz z Čech obnáší ročně asi 15—20 millionů.

Dovoz do Čech z ciziny ročně asi 16 millionů.

Kapitál veškerého rakauského *vývozu* obnáší ročně podle 10letého průměru 115 millionů stř., dovozu 111 millonů, pročež bilance ku prospěchu rakouského státu na 4 milliony vypadá a z těch **polovice t. 2 milliony připadají pouze na Čechy.**

Vyrovnávají se tedy Čechy v průmyslu celému ostatnímu Rakousku dohromady.

Rolnictví stojí na vysokém dosti stupni, tak že popluží čítá jiter 3,700,000, *lady* 1,620,000 jiter; *louky* 709,600; rybníky 120,000; zahrady 90,000; vinice 40,000; pastvišťata 50,000.

Lesnictví velmi ještě vyniká a dá Bůh, že vždy na stupni lepším vynikati bude; dosud 2,000,000 jiter jsou pokryté lesy, což naproti popluží ještě vždy velikým jmíno býti musí.

Podle posledních, katastralních vyměřování shledaly se v Čechách následující poměry.

1. *Rolí* v Čechách jest úhrnkem	4.209,470	jiter a	160	sáhů
sadů	33,815	„	410	„
vinohradů rolních	23	„	1417	„
role s loukami (Egärten) .	21.215	„	1203	„
role s pastvišťaty (Trischfelder)	21.552	„	1038	„
úhrnkem tedy	4.286.408	jiter.		

2. *Luka*	875,791	jiter	a	575	sáhů
— s ovocními . .	14.058	„	a	1220	„
— se stromovím . .	26.652	„	a	1167	„
úhrnkem	916,502	jiter.			
3. *Zahrady* zelinářské .	3.908	jiter	a	1172	sáhů
s ovocem .	65,846	„	a	459	„
ozdobní . .	1.579	„	a	280	„
s chmelem .	9.756	„	a	85	„
úhrnkem	81.090	jiter	a	376	sáhů.
4. *Vinohrady* pravé					
s vinohrady .	2.695	jiter.			
sady ovocní .	437	„			
úhrnkem	3.133	jiter	a	354	sáhů.
5. *Pastviny.*					
pastvišťata .	558,735	jiter	a	352	sáhů.
se sady ovocnými	17.817	„	a	819	„
s dřívím užitečným	107.520	„	a	1035	„
úhrnkem	684.074	jiter	a	1163	sáhů.

Alpy t. vysokohorské pozemí, žádné.

6. *Dřevištní ouzemí* (Holzland).

vysoké hvozdy		
listovní	79.125	jiter.
špendliční	183.112	„
míchané	297.844	„
nizké hvozdy	63.922	„
parky č. anglické sady	93	„
háje (Auen)	2.712	„
křoviště (Gestrippe)	11.927	„
úhrnkem	2.038,808	jiter a 571 sáhů.

Rybníky a bařiny s rákosím 2.183 jiter.
Tedy produktivní půda v celku 8.612,201 jiter obnáší.
Staviště t. místo kde stavení stojí, zaujímají 47337 jiter.
Neproduktivní půda v Čechách obnáší

bahna bez rákosí . . .	4,915	jiter	úhrnkem 367.134 jiter.
rybníky bez rákosí . .	89,513	„	
zíbiště (Torfboden) . . .	884	„	
lomy kamené	1,468	„	
hliništata, pištiny a šutr	1,328	„	
ladvy	15,881	„	
skály nahé	4,351	„	
řeky a potoky	47,662	„	
cesty	201,128	„	

Dobytkářství dosud není znamenité, ač uvolněný stav sedlský za nynějších let mnohem zdárnější doby slibuje.

Měšťanské umění (Bürgerliche Künste), řemesla městská a vesnická jen potud sem náležejí, pokud velikým *množstvím dílen* v místě, neb zvláštní dobrotou, silným vývozem, neb následovatelní novostí svých výrobků se vyznamenávají.

Zevrubnější zprávy budou sestaveny v Příroděně české.

I. Kamové č. neorganické zplodiny přírody a průmyslu.

A. Surové mineralie.

a. Zeminy a kameny; jich náleziště, jámy a lomy.

Horniny (Gebirgsarten).

Žula (Granit).

Nejedná se zde o žule vůbec, nýbrž jen o té, které užiti lze k stavivu a ku kamennickým prácím. Zvláště pěkná, drobnozrná nalezá se u Liberce; v Budějovicku u Baumgarten; hrubá k stavivu u Kamejku; z ní stavěny byly pilíře č. bárky k řetězovému mostu v Praze, taktéž bárky mostové u drážďanské železnice v Karlíně atd.

Čedič bere se často na můstky na lukách, polích atd.; *zněnec* (Phonolith) a drasnek zvláště ku klenutí lehkému.

Žernov č. pískovec na stavivo, tovařivo (Werkstein), na hmotu sochařskau v Litoměřicku u Děčína, Rušovy, Švarcenic, Vebrus; v Boleslavsku u Sovinky; v Bydžovsku u Hořic; v Královéhradecku u Kostelce; v Chrudímsku u Podol; v Plzensku u Kladrub, Staňkov; v Žatecku u Černovic; v Rakovnicku u Žehrovic, Kopanina, Hudlic (z níž Berounský most); v Kouřímsku u Hloupětína a Nehvizd (z něhož Karlův Pražský most), u Proseku, Královic.

Pískovec co *cední kámen* (Filtrirstein) v Jabloni (Gabel).

Pískovec co žernov č. *mlýnský kámen* v Chrudímsku u Pottensteina; v Plzensku u Manetin a Podvorov, Vezeřic (Weseritz), u Černovic; v Plzensku u Žehrovic.

Pískovec co *brusní kámen* (Schleifstein) v Boleslavsku u Rychnova; v Královéhradecku u Braunova; v Plzensku u Manetin, Mirešova; v Rakovnicku u Mšena; v Kouřímsku u Nehvizd.

Břidlice (Thonschiefer) co *krovol* v Boleslavsku u Christofgrundu (odkud pochodí krovol na novou týnskou věž v Praze), Těpeř (Tieperz), u mlýna Žertovníka v Chrudímsku, u Richenburgu, Pohledu. V Plzensku Hněmicc, Manetiny, Stein, v Rakovnicku Potepl u Ounoště, Rakovníka, Kladna; v Berounsku u Slap (odtud pochodí největší díl starých střech věžních v Praze); v Kouřímsku Liběř mají krovol.

Co *osla* (Schleifschiefer) v Litoměřicku u Biliny, v Plzensku u Manetin, v Rakovnicku u Lišek, v Kouřímsku u Kundratic s mnoha lomy na krovol.

Co *leštící břidlice* (Polierschiefer) na stříbro a zlato u Biliny (v Litoměřicku); trupel na stříbro (Silbertrippel) v Berounsku, u Litomyšle, v Kouřímsku, u Kundratic, odkudž daleko do ciziny se veze.

Hadec (Serpentin) u Jičína, u Hor Kuten, u Jihlavy, v Táborsku u mladé Vožice; v Goldenkronu, Ottetstiftu, v Prachensku u Lnář; v Plzensku u Tachova; v Loketsku u Sangenbergu, Hohenheinu, Oberhalsu. —

Osinek (Amiant) často v hadci vrostlý; pak u Bleistadtu, Přísečnici, Mašova (nezralý).

Vápno obecné a živé, zvláště u Podol a Prachovic v Chrudímsku; podál Volínky v Prachensku; v Žatecku u

Kalichu; v Rakovnicku u Neuhütten, kde vysoká pec na vápno se nalezá; v Berounsku u Zdic a na Berounce a Vltavě až do Prahy, kde zvláště hydraulické vápno se láme. Sklad v starém městě v Ellenbergerově cihelně.

Marvan č. mramor v Boleslavsku u Raspenova (šedý), u Jičína, u Markouše, u Podol šedý; u Slivence a Kozoř (bledočervený), u Minic, u Tuchoměřic (pentlová jašma), v Kodě a Tetíně červenohnědý, u Karlíka černý: Lukullan zvaný, u Dobříchovic.

Kamenopisní vápenec č. rejsol (Lithographiesteine) v Loketsku u Satteles (trochu tvrdý, ale dá se doleji měkčí očekávati).

Horní křída (Bergkreide) v Litoměřicku u Weisskirchlitz.

Slín (Mergel) v Litom. u Mirešovic; v Chrudimsku u Slatiňan (pod ložiskem zíbu); v Rakovnicku u Zvoliňovse; v Kouřimsku u Proseku atd.

Sádro č. gips samorodé v Chrudimsku u Podol; v Plzensku u Brucku; v Loketsku u Franzensbrunnu, Litmic, Schlaggenwaldu. *Sádro strojené* č. umyslné k mrvení ročně 20,000 cent. v Čáslavsku ve Fischerthalu u Žehušic; v Plzensku u Vranovic, rytíř z Riese; v Rakovnicku u Schwarzthalu kníže Fürstenberg 20 osob. ročně 3000 cent.

Uběl (Alabastr) u Čímelic v Prachensku.

Pannenské sklo (Fraueneis) u Chomutova, Winternitz.

Živec (Feldspath) u Zinnvaldu; v Klatovsku u Zelené hory; v Loketsku u Jachymova a Schlaggenwaldu; v Žatecku u Suniperku atd.

Smurka (Bolus) v Boleslavsku na Kozakově; v Žatecku u Libořic.

Žlutilka (Gelberde) v Klatovsku u Lukavce, v Loketsku u Jachymova; v Žatecku u Dolinky, Lužice, Kozozruk.

Trupel (Trippel) v Litoměřicku u Bíliny; v Praze na Bílé hoře.

Šmirgel v Klatovsku u Načetina a Houslova (Haslau) v okolí Ronspergu. Krom toho béře se prach z broušených granátů za šmirgel.

Valchovka v Klatovsku Lukavec, Plzenská země (Pilsnererde) v Plzensku Zvíkavec, v Loketsku Königsberg.

Plastická hlína v Litoměřicku Levín, v Chrudímsku Svrátka, v Budějovicku Lipnice, v Plzensku Haid (na kukaně sklářské); v Loketsku, Žatecku a Rakovnicku na mnoha místech, jak mappa uvádí. Barvená hlína u Studené v Rakovnicku.

Tuha (Graphit) r. 1840 dobylo se 19.537 cent. Neméně se zaváží do Anglie na mazání mašin. V Chrudímsku Schreckenvald u Hutti. V Budějovsku Schvarzbach, Stuben a Ecketschlag, kde kníže Schvarzenberg a obec pracují třemi parostroji 28 koní pomocí 80 osob a vydobyli roku 1840 asi 16,000 centů. Též v Prachensku u Bogendorfu, v Plzensku u Mezeřice, v Loketsku u Schlaggenwaldu, Toužíma (Theussing) atd.

Drahé a pěkné kameny.

Rdín (Rubin) zřídka již u Kadarče v Žatecku a na Jizerských horách.

Blankyn č. safír na Jizerské louce.

Mořevod (aquamarin) zřídka kdy u Příbuz, v Loketsku.

Blešťanec (Topas) v Litoměřicku u Cinnwaldu; v Ji-

čínsku; v Chrudímsku u Labského Kostelce; v Čáslavsku u Světlé, u Pišelí; v Loketsku u Kynžvartu, Aschu, Příbuz, Schlaggenwaldu.

Chrysolith u Třiblic, Podsedic v Litoměřicku, v Prachensku u Sušice.

Cirkon č. lál v Loketsku u Lauterbachu.

Korund u Pečova v Loketsku.

Ohní oka (dobrý granát) ročně 350 liber, v Litoměř. u Třiblic, Podsedic, Dlažkovic, Meronic; v Boleslavsku u Rovenska, Buchbergu, na Jizerských horách; v Bydžovsku u Zámez, Peklo; v Královhradecku u Pitschbergu; v Čáslavsku u Pečkova, Ratiboře, Želiva, Světlé; v Budějovsku u Minkovic, Kaplic, Goldenkronu; v Prachensku Sušice; v Loketsku u Kupferbergu, Neudeku; v Žatecku u Mašova, Orpes, Vilomic atd.

Karfunkul u Třiblic a Podsedic, Meronic; v Loketsku Alberreuth, v Žatecku u Orpes.

Venice (Almandin) v Čáslavsku u Kolína; v Loketsku u Alberreuth.

Sinet (Hyacinth) u Třiblic, Podsedic, u Tarnova, na Kozakově.

Upřen (Amethist) prohleden, v Litoměřicku u Zinnwaldu; v Boleslavsku u Jizerských pohoří a Kozakova, Liběrova; v Chrudímsku u Labské Tejnice; v Loketsku u Karlovar, Lokte; v Žatecku u Klösterle; v Berounsku u Příbrami.

Šipobled (Chalcedon) na Jizersku u Libenova, Kozakova, u Nové Paky, kdež krásné *slipy* (Psarolith); v Loketsku u Lisova.

Šesiroh (Carneol) na Jizersku u Turnova, Kozakova u Jičína; v Loketsku u Přibuz; v Žatecku u Neudorfu.

Chrysopras na Jizerském pohoří u Oberliebichu. Kaple sv. Václava na hradě Pražském má toho druhu kameny.

Ryval (onyx) v Jizersku a u Liběnova.

Berdrak (achat) u Třiblic, Podsedic, u Kozakova, Liběnova, Jičína, Brúmova, Želiva; v Loketsku u Ašu, Kupferberg; v Žatecku u Klösterle.

Vltavec (Moldavit) v Budějovsku u Prabše a Korosek.

Opal v Loketsku u Bleistadtu, Přibuz, Kolozoruk.

Křemen na sklo viz mappu.

Farforovka (Porzellanerde) na 22 rozličných místech viz mappu. Zvláště u Zedlic, Aich, Dalvic, Chodova 7' hluboko; v Táborsku u Božetic (předobrá ale neužitá); v Klatovsku u Puclic, Vostrašína, Drasenova v Rakovnicku a Smečny.

Zelená země (Grünerde) v Boleslavsku u Semil; v Žatecku u Attschau při Kadáni (jemná Teplická zeleň), Mosty (tmavá zeleň), u Vobořan, u Postoloprt (hrubší), v Berounsku u Žebráku; v Kouřímsku u Vysočan (hrubá).

b) Kovy, rudy, kysy, soli, hořlaviny atd.

(Baňský a tavířský průmysl.)

Zlata dosud pro dokončování nejhlubší Přemyslovy prastaré štoly od roku již 1830—50 ročně dobývá se jen asi 6 hříven a 14 lotů. V Prachensku Kašparské hory, Kasejovice, Prachatice; v Berounsku Lišnice; v Kouřímsku *Jílové*, c. k. baňský aerar. Staré rozsypy ondy tak hojně pěstovány jen zde a tam u Horážďovic a Nového Knína se ryžují.

Stříbra od r. 1830—40 dobylo se 233,261 hříven; v Litoměřicku u Niklasbergu těží císařští i privátní těžarstva, u Hrobů (Klostergrab) zdejší městská obec. Na Horach Kutnách c. k. baňský aerar velké předprace, 2000° hluboká šachta v Ratiboři a Lhotce, kníže J. A. Schwarzenberg, roku 1837 těžení 207 hříven, horníků 140. V Budějovsku u Kodovic a Strupse c. k. baňský aerar, parostroj 12 koní, lidu 60—70, též leštěnec a peřestek, Dobrá Voda, Rudolfstadt; v Plzensku Michelsberg; v Loketsku Jachymov, Božídar, Seypy (Seifen), Platten, Schlaggenwald; v Berounsku Březová hora a Bohutín, c. k. baňský aerar ročně 20,000 hříven z olova. Nyní zde jest *Hornická škola.* Stříbro též u Lišnic; v Kouřímsku u Rataje.

Rtuť asi 25 centů z rumělky (Zinnober) v Berounsku. Jedová hora u Hořovic, těžení hr. Wrbny.

Měď; od roků 1830—40 vytěžilo se 421 centů v Litoměřicku u Bíliny; v Kralovéhradecku u Riesenhainu; v Žatecku u Katharinenbergu, tavírna a kovaň A. Hinke. Co zplodina mimotní těží se též v Litoměřicku u Zinnwaldu, Krupky; v Plzensku u Stříbra; v Loketsku u Kupferbergu, Kráslic; v Čáslavsku u Přísečnice; v Kouřímsku u Jilového.

Kalík t. kalicitka a sírník v Loketsku u Jachimova, Schlaggenwaldu.

Cín; od r. 1830—40 těžilo se 11,112 cent. a sice v Litoměřicku u Zinnwaldu 571 cent. Kníže Lobkovic a jiní těžíři; 120 osob. Hroby (Klostergrab), Krupka kníže Clary-Altringen a 30 jiných težírstev; v Loketsku u Sokolova 328 cent. A. z Starků; Božídar, Schlaggenwald c. k. a městské těžírstvo.

Cínové seypy v Ohře u Sokolova a Lokte.

Olovo; od r. 1830 — 40 ztěžilo se leštěnce 115,954 cent., olověného šlichu 28,492 cent. Bohaté prodejné olovo 12,014 centů. Klejtu 139,950 cent. V Stříbře c. k. baňský úřad, chovna, várna (Sudhaus); Kladruby kníže Windischgrätz a privátní těžíři; v Loketsku Bleistadt c. k. baňský aerar a A. ze Starků. Vejprt, privátní těžířstvo; v Berounsku Příbram, c. k. baňský aerar, hotoví klejtu největší díl, sklad ve mincírně č. 930.

Zynek (peřestek a Kadmina) v Horách Kutnách, Ransku; v Budějovsku u Hodovic; v Berounsku u Příbrami.

Broník (Nickelmetall) v Plzensku u Michelsberku.

Ďasík (Cobalt)*;* od roku 1830 – 40 těžilo se 38,539 centů; roku 1840 ale jen 24 centů v Loketsku u Jachymova, Platten, c. k. baňský aerar.

Železo; těžilo se od r. 1830—40: 3,245,405; roku ale 1840 400,201 centů. Závodů počítá se 76; vysokých pecí 92. Kování na holové a zubované železo 354, pecí pudlovacích 8, valcovních 9. Lidu pracuje asi 12,000 osob. Naleziště železa viz na mappě.

Magnetovec (Magneteisenstein) nalezá se zvláště v Horách Rudných u Neudeku v pohoří Kremssiger a Auspaner zvaném; v Boleslavsku u Jabloně, v Táborsku u Ratibořic; v Prachensku u Zelené hory.

Krevel též v Rudných horách v Čáslavsku u Pelles a Ranska, z Rožmitála přes Plzenec, Rokycany, Hořovice až do Krušné Hory.

Ocelek a hnědel tamže.

Bahňák (Thon- und Raseneisenstein) v Čechách východních a sice v jihu a severu. V Eisendorfu stojí parostroj 8

koní. V Křivoklatech kníže z Fürstenbergu ⊙ (t. zlatou) poctěn medalií v následujících závodech: 1. Nový Jachymov 2 vysoké pece; umělé litectví, mechanická dílna, parostroj 16 koní hotoví 35,000 cent. surového železa. 2. *Staré Hutě* velikolepé valcovny 10,000 cent. těžké, packová kovaň (Patzhammer) 100 cent. těžké. 3. *Nová huť* jedna Vysoká pec, 6 kovaní na holové a 2 na cánové železo, 1 kovaň (Reckhammer) 15,000 cent. surového železa, tokarský a vrtací stroj, cajková kovaň se závodem v ceně 25,000 zl., parostroj 8 koní. 4. *Roztoky* 7 holových a 1 cánová kovaň dělá 37000 váh po 25 libr. holového a cánového železa. Na všech závodech hotoví se 50,000 cent. surového železa, mezi tím 18,000 cent. litiny a 25,000 cent. kujného železa; 800 osob, mezi nimiž 120 horníků a 150 uhlířů a 600 vozků. Sklad II. 969. *V Berounsku.* Hořovice, Komarov a Jince, hr. Vrbny ⊙; sklad v Praze II. 402, má 4 vysoké pece, 13 frišných ohňů, 4 kovaně na holové, 2 na cánové železo. Valcovna, vrtárna a tokárna, umělé litectví, plech, hřeby, pocínované lžíce, surového železa 75,000 cent. Litinové věžní hodiny, živí 750 osob, a 150 vozků.

V Čáslavsku: Ransko a Pelles knížete Dietrichsteina poctěn ○⊙ vídenskou medalií, č. I. 402, má 2 vysoké pece, topené *horkým vzduchem*, parostroj 15 koní; hotoví šíny (rails & chairs) pro vídenské, milanské a jiné železnice, béře zíb k tavení a frišování, hotoví 14,000 cent. litinového zboží a živí 400 osob.

V Budějovicku: Josefsthal hr. Stadion, má vysokou pec s horkým dvojvanným topením, kupolní pec, svařovací pec, 7 kovaní na holové a 2 na cánové železo, mechanickou dílnu, hotoví týdně 500 centů surového tovaru a 10—1100

centů holového a cánového, železné částě k řetězovým mostům (v Praze, v Poděbradech), živí 488 osob a při tom 172 horníků a 42 uhlířů; k slabším ohňům béře se *zíb.*

Franzensthal: Tašekovi dědiči mají vysokou pec s horkým vzduchem k topení, lijnu na mašiny, živí 250 osob 80 horníků a 25 uhlířů.

V Žatecku: Schmiedeberg, Kalich a Gabrielhütte, hraběnka z Buquoi poctěna stříbrnou med. ○, sklad I. 560. 2 vysoké pece topené horkým vzduchem, 9 kovaní na holové a 2 na cánové železo, valcovnu, vrtárnu a tokárnu, 10,000 cent. surového železa, 1200 cent. prosté litiny, 6000 cent. kujného č. kovářského železa, 280 cent. caiku, 1400 beden bílého a 400 cent. černého plechu, živí 350 osob.

V Loketsku: Neudek, svob. pan z Kleistů má *vysokou pec*, topenou horkým vzduchem, valcovnu, pocínovnu, 10,000 cent. surového a 500 cent. kujného železa se 170 osobami.

Leonora u Schlakenwerthu Dr. A. Schmidt, vysokou pec s horkým vzduchem, 4 pudlovací, 2 pálací, 2 svařovací pece se zíbem, 134 horníků, 62 tavířů.

V Berounsku *Zbiroh*, c. k. horní panství v Strašicích, v Dobřivě, Holoubkově, Franzensthalu, Karlovy hutě a Popovice, odprodej I. 539, hotoví 45,000 cent. surového železa, 4 vys. pece, 2 s horkým vzduchem, 6 kovaní na holové a 7 na cánové železo. — V Holoubkově bomby, granaty a koule. — V Dobříši (Stará huť a Obeznice) kníže Koloredo: 2 vysoké pece, valcovnu, parní stroj, 8 kovaní na holové, 4 na cánové železo, 9000 cent. surového železa. Sklad I. 863.

V Královéhradecku Rosahütte u Solnice se Skubro-

vem a Štěbnicí, hrabě Kolovrat, hotoví 6—8000 cent. surového, hřebíky, 60 horníků, 100 tavířů.

V Plzensku *Bruck, Planá;* hrabě Nostic má vysokou pec, 4 frišovní ohně, 4 pudlovací, 2 svařovací, 2 pálací, 1 kupolní pec, 100 horníků a 36 tavířů.

Plasy knížete Metternicha, sklad I. 390, ve Vídni sklad 139; valcovna týdně 250 cent., hřebíky; též v Mayerhofen, Reichen- a Frauenthal, hr. Kolovrat; plech. Sklad I. 586 v Praze.

Mimo tyto nejhlavnější železárny jsou ještě také v Boleslavsku: Engelthal kníž. Rohana, dílny na ocelové, pilníkové a mašinové náčiní, vysoká pec; v Bydžovsku Ernstthal; v Čáslavsku Hermannstadt, Chotěboř, Hedvigsthal; v Táborsku Hermannsthal, 8000 cent. surového železa; Bienenthal týdně 125 cent. surového železa; Theresienthal a Nový Rychnov; v Budějovsku Gabrieln Ed. Thomas (hřeby); v Prachensku Eisenstein; Rožmitál, což majetností jest pražského arcibisk. Sklad I, 741. Zavěšín, — v Klatovsku: Wilhelminenthal u Zelené hory, Biskupská Tejnice, Grün, Wierau a Alfredshammer. V Plzensku Horomyslice, Klabava, Borek, město Rokycany, sklad IV. I. 741. Sedlec, Darava (týdně 113 cent.), Hals a Promenhof, Sorghof, Nový Heinhausen, Mitrovice; Grasseth a Rothau plech, Perlsberg a Schönlind, Dürrengrün, Ernestgrün; v Žatecku Pürstein; v Berounsku Hluboš a mnohé jiné na mapě viz.

Burel (Braunstein) v Loketsku u Platten a Přísečnice.

Utrých (Arsenik) od r. 1830—40 vytěžilo se 8354 c.; v Královéhradecku v Riesenhainu, Velké Upě (Gr. Aupa); v Loketsku v Jachimově, *zářnek* (rothes Realgar), Božídar, Kupferberg, Niklasberg, Jílový.

Chvorec (Wolfram) v Litoměřicku u Zinnwalde, Krupce; v Loketsku v Sclaggenwaldu, Platten.

Strabík (Antimon) v Plzensku Michelsberg J. Hild; v Příbrami a Doubravici. Tězerec (Titan-Schörl) v Boleslavsku na Jizerské louce; v Loketsku u Buchbergu, u Rodisfortu; v Žatecku u Warty.

Barvástek (Eisenchrom) Teplá, Ransko, Lnáře (Schlüßelburg), Biskupská Týnice.

Żestec (Molybdaen), Zinnwald, Schlaggenwald.

Nebesník (Uran) v Jachimově.

Draslík (Kalium), Sodík, Nebesník (Jod), barvík (Chrom), chaluzík (Uran) hotoví V. Batka v lučebně své Libeňské u Prahy.

Drát mosazný v Kráslicích na špendlíky.

Kamenec,	dělalo se r. 1840 v následující množství		
síra,			
zmyda,	7,730	cent.	kamence,
červeň,	8,497	—	síry.
siřec (Olium),	37,716	—	zmydy,
karlovarka,	3,495	—	kady.

V Plzensku a Loketsku A. z Starků, závody; ⊙⊙ Víd.; živí 25 úředníků, 2600 osob a roční cena výrobků 3,000,000 zl., z nich $^1/_3$ se vyváží.

Roku 1840 děláno 23,000 c. sířce, 20000 c. zmydy, 2000 c. kady, 1500 c. cyprické skalice, 6000 c. síry, 1500 cent. sírkového květu, 9000 cent. kamence, 3000 cent. karlovarky, 8000 cent. caput mortuum, 3000 cent. koptu. Sklad II. 857. V Loketsku, v Starém Sedle, Litmicích, Davidsthalu, má 30 sádkových pecí (Galerieöfen). Dolejní Rychnov (kopt, koks), Münchhof, Petr a Paul, kamencárna, Delnice; v Plzen-

sku Hromice, Ol. Robšice, Elisabeththal parostroj 8 koní. Kasnov parostroj 8 koní. V Chrudímsku Velký Lukavec knížete Auersperka stř. ○⊙; Vídenský sklad I. 525. V. Kienmarktu, hotoví 10—12000 cent. síry, 13000 cent. zmydy a kady, anglické červeně, solevu a anglického sířce. —

V Plzensku Weisgrün, hr. Wurmbrandt hotoví 10,000 cent. zmydy, 4000 cent. sířce, živí 100 osob. V Radnicích Klement a Syn, J. Lievaldovi dědiči 4000 cent. Chrast, Cholina, Kočín, Dolejní Březí, Planá, Lednice, dolejní Jamný, Podhaj, Vranovice a Lochova; rytíř z Riese 5000 cent. zmydy a 2500 cent. sířce. Božkov, Hořejní Stupno, Kříž, Laiter, Haid; v Čáslavsku Žehušice, Fischerthal; v Klatovsku Merklín; v Loketsku Bleistadt, Haberspirk, Schlaggenwald, Nové Sedlo; v Žatecku Chomútov hotoví Kamenec. Čermík (Kamenec); v Rakovnicku Studená, Kříž, Slabec, Lubna, Polanec, Kolešovice (Olium), Lisek, Hostokrej (ol.), Hracholusk, Jemník; v Berounsku Zduchovice J. Brehm (dobývá též luník); v Kouřímsku Dablice.

Hořčíkovec, Karlovarka a hořká sůl v Litoměřicku, Bílina kníže. Lobkovice; v Žatecku, Mosty (hořká sůl), Vlčice, Kadaň, Daleká Trebeřice; v Loketsku v Kaši (in der Soos) dělá se Karlovarka.

Hal č. kuchyňská sůl v Boleslavsku zemovrtem; v Loketsku u Schönbachu a v Rakovnicku u Slaného se hledala.

Žídla (Mineralbrunnwässer) přes 400,000 láhví do ciziny. V Bílině kyselka, v Zaječicích hořká voda, 90,000 lahví, v Boleslavsku Libverda; v Plzensku Marianské Lázně 350,000 džbánků; v Loketsku Rodisfort kyselka; Františkovy lázně

kyselka; *zátkovací stroj* *) žene se parostrojem 3 koní; v Žatecku Pilna s hořkou vodou.

Žídelní lázně; čítá se jich 160, nejdůležitější jsou ale Teplice, Libverda, Marianské Lázně, Františkovy Lázně, Karlovy Vary, Kysibel.

Kamenné uhlí. Nesmírné pole kamenného uhlí v Čechách pokrývá skoro 4tý díl Čech a těží se ve 264 dolech a podalo v r. 1830—1840 29,053.858 cent.; v jediném roku 1840, 4,299.920 cent., při čemž vlastní potřeba v železárnách a závodech minerálních počítána není.

Černé uhlí, probíhá v mnohých slojích v mocnosti rozličné mezi 2 stř. až i 5 sáhy veliké řečiště Berounky od Merklína skrze Plzensko, Berounsko a Rakovnicko až k Vltavě, k Praze, na jejímž pravém břehu jen v tenších u Sluhy, Hloupětína atd. okazuje.

Baně *plzenského* kraje těží se 2 parostroji 16 koni asi 747,721 cent.; v *Rakovnicku* 9ti parostroji 82 koní 1,603,742 cent. (z toho na panství Buštěhradské jediné připadá 342,520 cent. se 4 parostroji, 56 koní) nazvíce dobré uhlí.

Druhý hlavní tah uhlí černého táhne se od Šaclíře přes Trutnov k Náchodu (kde 115,000 centů se těží, odtud sloje ty běží přes Rychnov, Lanškroun a Poličku **) a tu začínají bohaté moravské doly u *Rosic* a *Oslovan.* Slabě obložené doly zde a tam viděti u Kamnice, Warnsdorfu, Gersdorfu).

Hnědé uhlí táhne se podlé Ohry a Běly, v mnohých přetrhovaných slojích v mocnosti od 3 střevíců až do 7

*) Verkrundungsmaschine.

**) Nebot zde leckde jsou doly ale slaběji obložené.

sáhů, ano u Grünlasu, u Mostů, Duchcova a Biliny nejsou vypátrány.

Loketsko	těží	430,190	cent.
Žatecko	—	677,361	—
Litoměřicko	—	576,427	—

Dolejní Rychnov sám 1840 dal 20,0000 centů; zde pracují 2 parostroje 120 koní u Marian. Chlumu, 2 parostroje 18 koní v Hořejším Litvinově, 2 parostroje 8 koní v Šimbergu vedle Rothenhausu, řínák (Turbine) s pádem 180 střev.

Ještě na více místech k. p. v Chrudímsku u Skutičky, v Budějovsku uhloř (Anthracit); v Plzensku u Přímdy (Frauenberg); v Kouřímsku Černý Kostelec, těží jednotlivá ložiska ač proti dosud lacinému dříví dosti se nevypláci.

Milířina č. Koaks hotoví se v Rapicích, Novém Rychnově a při mnohých železárnách.

B) *Prumyslné ušlechtění surových mineralů.*

a. Tovary z hliny a kamenů.

Cihly a tašky hotoví se asi ve 400 cihlárnách; nejpamátnější jsou v Hohensteinu; V. Hufský, poctěný stříb. med. lisuje cihly v mašinách; v Bertsdorfu taktéž.

Trouby studniční a vodovodní v Bertsdorfu, Dalvicích, v Karlových Varech, J. Glaser.

Kadluby na klobouky cukerní v Hradišti.

Hrnčíren 1550 se čítá, zvláště v Levíně, Hlínsku, ve Svrátkách, Muncifayi, Berouně, Davli a Stěchovicích.

Kameninové nádobí, džbánky na kyselky a horké vody,

v Újezdu u Bíliny, v Mostech, v Marianských Lázních, v Kieshofu.

Lučebné nádobí v Davidsthalu A. z Starků 46,190 kusů křivul a lopet, 10,300 džbánků na žídla. Kasnov a Vranovice A. z Starků, 226,000 kusů hrnulí a lopt, 42,700 kusů lahví. Lochovice, Vranovice, Sviná, Vranov, Smíchov, A. Bayerle zpěžovou poctěn medalií.

Faifky v Podmoklí (Bodenbachu), Pečkově a v Šumavě.

Vedgevood (č. Večvud) v Hohensteinu V. Hufský stříbrnou poctěn medalií.

Terralith Bodenbach, Schiller a Gerbing stříb. poctěn medalií; pomocí 42 osob též dělá kameninu. Sklad I. 457.

Železnina č. sideralith zvláště mnoho lulek.

Kamenina a majolika 500 osob v Parchem (Litoměřicko), Neumarktu, Baireck, Klenčic, v Plzni, u sv. Ivana, Tanavě, Plachtýně, Smíchov A. Bayerle zpěž. med. ○. V Tejnici kníže Lobkovic zpěž. med. ○. Sklad I. 531 od roku 1790. 60 osob, v ceně 27,000 zl. Mimo to nejmenší farforárny.

Porcelan; nádobí a galanterní věci, 10,000 cent. 1700 osob; v Loktu bratří Heidingrové, poctěni ⊙◑ med. Sklad v Praze I. 554. Ve Vídni 605, pracuje se s 210 osob, a má mědirytectví. Pirkenhammer, Fischer a Reichenbach poctěni ○ zpěžov. a ⊙ med. Vídeň, sklad II. 851, Vídenský živí 140 osob. Schlaggenwald, Lippert a Haas z Vídně poctěni 2 ◑ med., sklad pražský I. 554, ve Vídni 779. V Dalvicích, V. Lorenc zpěž. ○, I. 697, oběh peněz 25,000 též kameninu. Starý Rolov (Altrohlau), A. Novotný, sklad v Praze, II. 957, (100 osob, též kameninu). Dolejší Chodov J. Hüttner, též kameninu. Buda, Fr. Lang. V Klösterle

hr. Thun, též kameninu. Na Smíchově Kriegel a Sp. Sklad I. 417. Víd. sklad 732, živí 86 osob. Bilina též kameninu; Chlum též kameninu. Mimo malíren farforárských musí se podotknouti i farforní malíř Quast v Praze, a Pfeiffer v Neustadtlu.

Tuhové nádoby a pece ve Svojanově, Fr. Nesvadba.

Kamenické práce; nejvíce u podotknutých lomů samých 216 dílen; 5 v Praze a tu J. Granner II. 1099, má parostroj 6 koní s stroji řezacími, vrtacími, brousicími a hoblovacími. Hlubočepy, pila a brusírna na marvan.

Hadcové zboží v Einsiedlu, Dr. Rudrich zpěž. ○. Žandov.

Broušené a vrtané granáty v ceně 200,000 zl. v Podsedicích hrabě Schönborn, v Meronicích kníže Lobkovic; 36 osob v ceně 300 zl. V Turnově 6000 u kamenářů pracuje na hlazcích; v Rovensku, Liběnově. Světlá má 30 osob, Praha.

Drahé kameny broušené ve 112 dílnách, z nichž Turnov má 12, Jan Šupanský poctěn zpěž. med. Patzelt, Libenov, Český Dub, Praha.

Perle; ve Vltavě nad Krumlovem a ve Votavě u Písku.

b) Tovary skleněné

v ceně 6,000,000 zl.

Sklo krystalové, duté a tabulní i s dopravou (Raffinerie) v Novém Světě, hr. Harrach, poctěn ⊙⊙ vídenskými; sklad ve Vídni 239, živí 265 osob, hotoví velké tabulní movitiny, flintova skla; rejsovní škola; Adolf, Eleonorenhajn a Kaltenbach, J. Mayerův vnuk ⊙⊙ víden. 14 brusových mlýnů, hotoví 1 millión kusů dutého skla, 10,000

tuctů hodinkových skel, lisované sklo, pomocí 600 osob; dolejní Kreibice v Litom. a Nová huť v Bolesl. A. Kittel dědiči, zpěž. poctěné medalií (nejstarší skláře v Čechách?), lisované sklo; Silberberg, Bonaventura, Paulina, Schwarzthal a Georgenthal, hrabě z Buquoi, stříb. medalií, č. I. 560 (18,000 kop dutého skla; 20,000 kop tabulního skla, 60,000 tuctů hodinkových skel, 5—6000 kusů hyalith. skel v 5 pecích), 350 osob; Josefthal bratří Zenknerovi stříb. ○, Antoniwald, Wilhelmshöhe a Neuwiese, Fr. Riedl (též lustrové kameny), Johannesthal Bengler, lisované sklo; Christianthal K. J. Riedel. Tašice A. Hoffmann; Slavětín J. Kopp ○, Pollerskirchen Wagner a syn 20,000 kop; Frauenthal P. Pick a syn, 50,000 kop, lučebnická skla, Hammer a Mirešov J. Reitmayer, v Budějovi Ernstbrunn. J. Blechinger; Josephsthon v Bärenlochu J. Schnudermayer; Goldbrunn (v Prachensku) Lötz a Schmidt ◐, Liedelhöfner, Vogelfanghütte J. Eisner a syn ◐. V Loketsku Sokolov (Falkenau), Hirschberg a Neubauer ○.

Duté a tabulní sklo ve 42 sklářích, jež karta udává. Mnohé z nich berou Karlovarku místo drasla a za palivo uhlí kamenné.

Zrcadelní sklo s broušením a pokládáním v Litoměřicku Bürgstein, Wellnitz a Lindenau hr. Kinský ◐, sklad II. 1033. Sklo béře z sklář Fichtenbachských.

Nové Hurkové údolí v Prachensku, Děverník a Ferdinandsthal Ch. Abeleovi dědici ◐⊙ z Vídně, živí 1800 osob, hotoví litá skla v ceně 12,000 zl. V Klatovsku Strassenhütte a Karlsbacherhütte svobod. p. Koc z Dobře (židoměrná zrcadla a hodinková), Bistřice, Haselberg (židovská zrcadla) Hochofen, Sophienthal, Friedrichs- a Kreuzhütte, Haslau,

Franzbrunnenhütte, Žitva, Mönchsdorf a Janská sklář A. V. a J. Ziegler; Fichtenbach, hr. Kinsky; v Okrouhlíku J. Melchers. V Plzensku Ströbl; Goldbach, Neufürstenhütte, Nový Windischgrätz a Nový Losymthal.

Optická skla (jen 13 čísel od 6—60). V Boleslavsku Lindenau, Pihl, Maxdorf Fl. Rückert.

Prádlo skleněné atd. v Boleslavsku Příchovice A. Patterman ○, Morchenstern A. Zenkner; v Praze J. Jirák, E. Kocourek.

Hlazce poddělávané v Turnově, Liběnově, Wiesenthal Seidel.

Sklenářských dílen po městech a městisech 1358.

Perle skleněné. Skladů majitelé na perle a raffinat v severních Čechách považovati se musí za fabrikanty, jelikož v okolí Jablonce více než 10,000 dělačů sloučenin, perlo-tlačitelů (Perlenquetscher), brusičů, vrtačů a navlekačů obživují. V okolí Haydy obírá se v 400 brusírnách přes 20.000 brusičů, kružičů (Kugler), rytců, malířů a pozlacovačů. Mezi dělníky vyznamenávají se: F. A. Pelikán, stříbr. poctěn ◑; v Ulrichsthalu *rytcové* Hanel v Rodovicích, Günther v. Steinschönau, D. Bimann v Praze.. Malíři: Opic Görner, Günther v Haidě a kolem Haidy, Müller v Kamenici atd. Nejznamenitější skladníci (Verleger) v Haydě Fr. Egermann ◑, Rautenstrauch, Zinke a Sp. Hinke a 9 jiných, v Steinschönau F. Vogelovi synové ⊙, A. Zahn ○, v Parchemu J. Seidel ○, v Blottendorfu A. Schürer ○, J. Knöspel ve Vídni sklad 451, v Kreibici, Langenavě, Wölfersdorfu, Meistersdorfu, v Liebenově Dr. Unger ◑⊙ Vídenskými, Blaške a syn ◑, v Špičce, Jablonci, Pfeiffer a Sp. ◑, (4 poslední dělají skleněné perle).

c) Tovary z kovů.

Zlaté a stříbrné šperkoviny hotoví 150 zlatníků a stříbrníků; v Praze jest 64 mistrů s 200 pomocníky. M. Goldschmidt I. 922. H. Grohmann I. 389. J. Rosenwald I. 391. Fortner, otec a syn III. (v stříbře pracuje). J. Richter I. 459. M. Richter II. 761. P. Richter I. 230. Vlček.

C. k. Mincírna v Praze I. 936, bije stříbrné peníze s písmenou C.

Měděné nádobí 7 kotlářů v Praze. Vinopalní nádobí zvláště v Karlíně Neuwirth; S. Huber, Agent Mickův u Dolejnského ve Vídni; Kováně na měď v Hostinné, v Pardubicích, Katharinenbergu, Kamenici J. Ringhofer; v Záběhlicích Fl. Springholz; v Libni V. Herrl a V. Batka; zde jest spolu valcovna a metallurgická dílna, jenž hotoví bronicínový a olověný plech. IV. I. 357. Sklad ve Vídni ve Zvettelhofu.

Cinové nádobí hotoví v Čechách ještě 27 cinařů, z nichž 8 v Praze; jiní jsou v Plzni, Karlovařích, Chebu, Schlaggenwaldu, v Schönfeldu J. Lachner dělá piksly a svícny.

Broky na anglický způsob v Jachimodolu J. Mysl (Miessl), v Zbraslavě A. Richter.

Šalbice, starověký to nález Čechů, dělají se dosud v Lindenově ku zrcadlárně; v Janské tavírně (Johanneshütte)

Železné, litinové, kované a plechové zboží viz u železných tavíren a závodů.

Drát železný 3000 centů, v Grünu, Seeberg, Zechu, Neuhammer, Hochofen, Brunnersdorf (200 cent.), Schmiedeberg, Pürstein, Christophhammer J. B. Salzer VI. I. 405

pomocí 20 osob týdně 20 cent. ku saským mostům z drátěných provazů (Drathseilbrücken).

Sejta drátěná v Litoměřicku, v Rohrsdorfu, Zeidler, Schnaubühl; v Chrudímsku Boris, Rosice.

Hrubé a řezací kovárské tovary; kovadliny, lísy (Schraubstöcke), řetězy, kosy, srpy, nože do řezáren, nůžky postřihačské, háky, lopaty, listy pilové atd.; v Schönlindě (pilové listy); v Boleslav. Neuendorfu; v Budějovsku Zettwing, Janská a Theresiná kovaň J. S. a O. Moser (6000 kos, 5000 nožů na řezanku); v Prachensku Laimgrub J. Milniker (400 postřihačských nůžek, v Písku nůžky postřihačské, Sv. Kateřině, Zavěšíně, v Klatovsku Stockov, v Plzensku Stříbro, Neustadtl a Čenkov, Dolejšina postříhačské nůžky, Sorghof, Trnova (též postřihačské nůžky), v Holoubkově, Zdicích a na hoře uvedených závodech železa s kovaněmi na nádobí (Zeughammer).

Kovářů 6728 v Čechách.

Ocelové jemné a kované tovary: nože, nůžky atd. v Nixdorfu J. v. Rösler (P, v Liberci, Čáslavě, Karlovařích, v Praze Fr. Stelzig I. 376, ranhojické stroje též hospodárské řezací stroje.

Brusičů 240 v Čechách. 10 mečířů a ostruhařů v Praze zasílají čepele do ciziny.

Ranhojičské nástroje v Nixdorfu J. v. Rössler, v Liberci V. Kabát, v Karlových Vařích bratří Platzer, v Praze V. Halámek I. 116, J. Stelzig I. 376.

Ocelové Norimberské zboží hotoví 36 mistrů, v Nixdorfu, v Wölmsdorfu a Kunnersdorfu F. Rösler z Ehrenstall (P○ vídenskýma, sklad ve Vídni č. 186; hotoví 4000 tuctů břitev, 2000 tuctů perořízků, 2000 tuctů prsních per

(Bruſtfeder), 2000 tuctů nůžek, 30,000 kování na lulky, 2500 tuctů náprstků; má pospolu malírnu na fajfky a ozdůbkárnu, v České Lípě J. Reischel, v Hořej. Litvínově J. Siebenmann (rychločlunky a vřetena z lité ocele), v Jablonci J. Kiesewetter ◯ zvláště kování na lulky č. fajfky, v Karlovařích, v Klösterle K. Malík J. Tobisch hotoví *ocelové perle*, v Slaném J. Joachim ◯◯ vid. V Praze 16 mistrů v oceli.

Pilníky v Boleslavsku Engelthal, v Loketsku Klösterle.

Jehly a špendlíky, hotoví 205 špendlikářů; též v Lančkrouně K. Lindenberg, 5,000,000 jehel a 600,000 roubic (Strickſnadel), Seidelova vdova 2,000,000 šicích a roubicích jehel, v Karlových Vařích Fr. Pupp bulavky (Stecknadel) též v Přísečnici, v Praze K. Höfer I. 348.

Kramplovní obklady (Krempelbelege kartáče) v Liberci J. Herkner ◯ s 200 osobami, Fr. Blumenstock.

Střelní zbraně 264 puškářů, v Litoměřicích M. Novotný ⊙, v české Lípě Rute a Templer ◯, v Mladé Boleslavi J. Dubina, ve Vejprtu 8 dílen nejvíce c. k. vojenské zbraně, v Praze Fr. Novák ◑ c. k. dvorní puškář s 30 osob. II. 792. A. Lebeda ◑ I. 985, ročně 1000 kusů. A. G. Kehlner I. 792 vedle 7 jiných.

Zámečníci a plechaři v Krásné Lípě G. Preisger, v Hořovicích, v Berouně, v Praze, 42 zámečníků, má silný vývoz, J. Stauss c. k. dvorní zámečník I. 357, Fr. Frenzel I. 1272 N. II. 854. Fr. Bondi I. 741.

Hřeby, kromě u železář uvedené v Rokycanech, Radnicích, v Šťáhlavě, Mirešově, Christophammer J. B. Salzer. Hegerhaus v Žatči, Seidenköhl a Sp. parostrojem 20 koní dělá mašanské hřeby též zámkové dílce mašinami pomocí 100 osob, v Hořovicích a v okolí přemnoho hřebařů.

Pocinované lžíce v Klatovsku Eisendorf, v Loketsku Neudek, Platten, Hořovic, Maierhöfen.

Smaltované kuchyňské nádobí, v Rakovnicku Nový Jachymov Bartlmuss a Bernhardi pomocí parostroje 2 koní.

Plechařské zboží 237 klempířů, 28 v Praze, množství u Hořovic; v Budějovsku Výšebrod, píšťalky (Lumpensammler-pfeifchen).

Lakované plechové zboží v Rumburku, v Praze F. Rouček I. 192.

Zvonařské a mosazolitecké zboží v 41 dílnách, 9 v Praze, v Liberci J. Ludvig (rongličky); v Praze Bellmann, c. k. dvorský zvonař II. 744. Fr. Berg I. 213.

Zpěžové zboží 167 pasířů (Gürtler) v Liberci, ve Varech, v Praze. Bratří Isack I. 400 (dodávají zpěžové zboží (Erzsorten) pro c. k. vojenskou oděvní komissi (Montours-Commission).

Písmolitectví v Litoměřicích, tři v Praze Boh. Haase Synové; též stereotyp I. 211. J. Spurný I. 184. Mohrmann.

Hombíky (knoflíky), *přasky* (prsteny) 1800 osob v 1,000.000 zl. stř. v Nixdorfu, Žandově, v Peterswaldu Fl. Schönbach, Tyssa, J. Püschner a J. Weigand (), v Jablonc v Plzni, v Dreyhacken.

Lžíce ze slitiny v Litoměřicích F. Tyssa, F. Pleschner, J. Krauspenhaar.

Broničina (Argentan, Pakfong) v Loketsku ve Fischern Dr. Geitner.

Průmysl s kovovým zbožím napořáde roste a vyroste ještě výše, až železářství české náležitě dospěje.

II. Organické zplodiny přírody a výrobky průmyslu.

1. Rostlinstvo. A. surové hmoty.

Zíb. V ceně obnáší český zib jako 80 millionů sáhů dříví; viz mappu. Zíboviště těžená jsou v Boleslavsku u Rejnovic; v Chrudímsku u Libišně 1000 měr prostory, 6—8 stř. mocné. V Slatiňanech u knížete Auersperkových mineralních závodů; v Čáslavsku u Radostína 400 jiter na Ronské peci vysoké; v Táborsku u Nové Bystřice, v Budějovicku u Placu ku pálení cihel, u Bzí, u Borkovice; Chlumec v Kesslersdorfském a Mírochovském revíru 7500 jiter s tolikem zíbu, co 6 millionů sáhů dříví obnáší; mocnost bývá na 2 sáhy; 1840, 11,000,000 plošek (Bollen). Obracení v uhlí thermolampou, užití u Josefsthalské litírny železa, k pálení vápna, kořalky a piva; Filz neb todte Au u Humwaldu.

V Prachensku v král. Hvozdu (Waldhvozd).

V Klatovsku v Sv. Kříži; v Plané, Teplé, v Marianských Lázněch. Ve Franzensbrunn a Seebergu, v Kaši (Soos) 4000 bolů v ceně 4267 zl.; Přírůstek v 30—40 letech mohutnost 14 střev.; Božídar (c. k. vypichování zíbu 2 sáhy mocného, Heinrichsgrün, Schönfeld, Vejprt, Sangenberg; v Schmiedeberg, Kalichu, Rothenhaus (kde prve v Georgswerku sklo se tavilo atd.).

Dříví k palivu a stavivu. Čechy mají 2,215,926 jiter lesů s ročním užitkem 238,500ˡ tvrdého a 1.92700,6ˡ měkkého dříví. Nejznamenitější paseky dříví a plavení viz na mappě. Milirny (Holzverkohlungsanstalten) jsou nazvíce připojeny ku tavírnám a lučebnám.

Prkna a latě. Více než 40 pil nalezá se v lesnatých

krajinách a sice na ručajích k. p. u Děčína v Litoměřicku; u Friedrichsthalu v Bydžovsku; v Aussergefild v Prachensku; v Plasích, Mayerhofen s mašinou na řezání šindele. V Dobříši 3 cirkulační pily — 1 jemná pila s parostrojem, v Rakovnicku Kanova s parostrojem; Praha má 8.

Venetní prkna (Fournirbretter). V Litoměřicku Pihl, Johannesdorf; v Boleslavsku Franzensthal.

Znita (Resonanzböden) v Prachensku *Moder*, Bienert a syn poctěn bronzovou medalií; ročně zasílá 36,000 kusů do Hamburku na moře.

Barvivná dříví strouhaná v Litoměřicku Niedergrund; v Budějovicku Goldenkron; v Karlíně J. Lehner parostrojem 8 koní, též *mlýn na kosti*; v Praze J. Gruss II. 1278. Mimo to větší barvírny a fabriky na katun, mají své trpužny (Raspelmaschinen) na barvivné dříví.

Mlýnů obilních 6554, z nichž největší s 18 složeními ve Vicemilově (Nimburg); v Čelakovicích s předobrým jezem; v Kanavě s parostrojem 16 koní a v Budějovicích s řinákem jedním od p. z Etmayerů.

Jiné hospodářské zplodiny viz předešlém oznámení.

B) Zušlechtění těchto surovin na výtvory umělecké.

a. Cestou mechanickou.

Prosté dřevěné zboží; hospodářská nářadí, dřevárny, šindel atd. viz mappu; dělá se v dílnách. Tesařských dílen jest 1262 (2152 koláren), 1860 bečváren; dřevěná řešeta s 800 osobami v Nixdorfu N. Ehrenberg s 300 osob.; Rührsdorf, Zeidler, Graupen v Budějovicku: Puchoří.

Dřevěné hřebeny v Nixdorfu. Schönlinde, kde se tkadlské hřebeny čili brda hotoví, v Kraslicích, v Loketsku.

Spadrilly na klobuky pro dámy a na stolní pokryvky 2000 osob; N. Ehrenberg, A. Wünsche, F. Lumpe; v Šlukenově, Doubicích, v Krupce, Nixdorfu.

Lulky a čutory č. troubelky v Rumburce, Kamenici, Schönlinde, ve Světlé (v Čáslavsku).

Parkety v Jakuli u Hradce dubové v Budějovicku; v Brucku u Plass A. Schimann poctěn zpěžovou medalií, pracuje s parostrojem 16 koní. Sklad II. 554. — V Dobříši.

Truhláren jest v Čechách 3888; v Praze 70. V Sušici ⊙ A. Illich poctěn zpěžovou Vídenskou medalií, hotoví kulečníky; v Karlových Vařích a Lichtenstadtě hotoví *dodolní larečky* (Chatullen, škatule); v Praze F. Feigel, c. k. dvorní truhlář, stříbrnou poctěn medalií I. 292, Fr. Röhrs I. 356, F. Kilches II. 52.

Tokáren a hračkáren v Čechách 550, v Praze 60, nejznamenitější v Nixdorfu J. Rössler; v Hořej. Litvínově C. A. Müller a Sp. živí 5—600 osob; poctěn zpěžovou medalií; v Rumburku, Žandově, Kamenici; v Bílé Vodě (Boleslavsko), ve Vlčicích (Bydžovsko) a Freyhammeru J. Kötzing, se 100 osob. a 26 tokárněmi č. soustruhy; v Katharinenbergu; Hořejším Jiřetíně, A. Kaden-ovi dědici se 60 osobami poctěni zpěžovou medalií.

Švabíren v Praze 14; Fr. Menschel, c. kr. dvorní švabíř č. pozlacovač dřevěných zboží II. 764.

Pletáren 64. Košíkářů jest v Zbraslavě, Lahovici a Radotíně hojnost, též v Preitensteinu; v Praze K. Zimmermann zpěžovou poctěn medalií I. 436.

Rákosové tovary v Bakově 300 osob.

Slaměné zboží 400 osob, v Zinnvaldu, Kamenici, Krásné Lipě, též pletené zboží z lýka; v Šlikovci dělají se slaměné rohožky, v Krumlově, Praze, 8 dílen na slaměné klobouky, jenž nazvíce hotové Švýcarské pleteniny dopravují (adjustiren) A. a J. Kuhlmann, poctěn ◑ stříbrnou českou medalií I. 145.

b. cestou lučební.

Líh v mnohých vinopalnách, zvláště v Hradišti, Robici a Blatně (Prachensko), v Konopišti a Domašíně.

Kořalka v 1314 vinopalnách, z nichž 50 v Praze a skóro 200 v Litomyšli a Prachaticích se nalezají.

Rosolky a likérky (Arrak, punčovina atd.) v 58 na mapě udaných místech; v Praze Födiš a Hanke I. 596, J. Jičinský I. 922, F. Bílý II. 685, Jos. Lernet II. 709, Claus a Sp. II. 939, Leonhardt a Spolek I. 356, J. Schmidtovi dědici II. 872, J. Porges II. 866, S. Porges II. 846, A. D. Corda I. 370.

Pivo v 1054 pivovarech, z nichž 48 v Praze. Největší pivovary jsou v Teplici, Liberci, Mírově (Friedland), Litomyšli, Jindřichově Hradci, Plavnici (Budějovsko), Vimberku a Zbraslavi.

Ocet v 18 octárnách; v Praze J. Růžička II. 799, J. M. Šulc II. 882, V. Kodler III. 278 atd.

Řepkový čistěný olej (raffin. Rübsöl) v Ulgersdorfu (Litoměřicko) Jordan a Bärber (s 1 řinákem), v Chlumci (Bydžovsko), ve Bestvíně (Čáslavsko), v Libějicích (Prachensko), Jirkov, Pürstein, Slabci, svob. p. z Hildprandtů, v Konopišti S. Mauthner, v Karlíně A. z Starků parostrojem 10 koní, denně 30 cent. Sklad I. 857. D. G. Fischel (20

cent. denně). Sklad II. 749. A. K. Meissner; Miranka Halla a Sp. Sklad II. 853 (denně 12 cent.), v Praze F. X. Broše I. 378, A. Duhm II. 670.

Lněný olej. Mnoho stoup a lisů v severních krajích zvláště v Libějicích.

Lékarské oleje a živice č. balsamy. V lučebných fabrikách a v Budějovicích; v Praze: živice kapucinská v tomže klášteře.

Čekankovina a *káva podělaná* (Kaffeesurrogate), 70,000 cent. v Kreibici, Žandově, v Niedergrundu, Neustadtl, v České Lípě, v Boleslavsku, Neuharzdorf, Vysoké Veselí (Bydžovsko), Králové Hradec, Čáslava, Mochtín u Klatov, Kynžvart, Sonnenberg, Kannava, Ďablice, Libeň, Miranka, Praha J. Herold I. 445, J. Moravec II. 1189, J. Kolb. II. 986. Sklad II. 37. J. Smýkal II. 467. Sklad II. 772. Kose a Syn II. 1014. Sklad I. 398.

Čokolada v Ouše, Karlíně F. A. Müller. Sklad I. 388 v Praze, J. F. Lernet II. 709, A. Melichar II. 725, F. Bílý II. 685.

Cukr čistěný (pouze dovozní) v Karlíně J. Bärenreither Č. II. 785, Bense a Petermann (domácí a cizinský), v Zbraslavi A. Richter od r. 1787 20,000 centů cukru, s 2 parostroji 26 koní 30,000 centů buryny, v Praze F. C. Herz II. 460 (pouze domácí). V Křimicích někdy Em. Zdekauer; v Rusíně hrabě z Pourtales, v Dobříši kníže Koloredo, v Jirně M. Wagner 30,000 cent. buryny. Vysočany lékárník Frey parostroj 10 koní 30,000 cent. buryny.

Cukr burynový (50,000 centů) v Bílině vrchnost (40,000 cent. buryny), v Loukovci kníže Rohan, 30,000 centů. Strannov, Nový Bydžov A. Maša; Libňoves, Chlumec F. C.

Horž; Sadska K. Weinrich; v Ledči knižo Koloredo; v Sukdolu svob. p. z Dallbergů 20,000 cent. buryny. V Budějovicích Společnost na akcie pod firmou: A. Wunderlich; v Zbraslavi kníže Öttingen 30,000 cent., Rušovic svob. p. Henninger zpěžovou poctěn medalií, 30,000 cent., v Popovicích Božek a Kraus; v Rákosce J. Lendecke; v Liblici a Zásmukách J. Satzger 60,000 c. buryny.

Syrup *burynový:* v Doubravici kníže Thurn a Taxis parostroj 16 koní (první to v Čecbách, 15 úředníků, 300 osob, 100,000 cent. buryny od r. 1831—1840, 7000 cent. cukru, 16,000 cent. syrupu. *Smidary* parostroj 8 koní a Starý Bydžov 80,000 c. buryny. M. Wagner. V Králové Hradci, Philippshofu, rytíř z Eisensteinu, 30,000 c. buryny, Neuhof kníže z Öttingen 30,000 c. bur. Žiak kníže z Auersperg, Milínsko, Wicovec J. Śchick (též zemčatový syrup), Lužany hrabě Schönborn, Ličkov kníže Thurn a Taxis, v Ullersdorf kníže Lobkovic, Martinoves kníže Kinský 40,000 cent. Prčic rytíř z Eisensteinu, Vodolka rytíř z Riese 20,000 cent. bury.

Zemčatový syrup: ve Vysokém Veselí M. Buva v Čáslavě, Budějovicích Frankenberger, v Těchobuzích S. Schick, Nový Stupov W. Pistorius, v Budějovicích, Třeboni, Lomnici, v Blatně svob. z Hildeprandt, na Oujezdě A. Becher, v Pradlu hr. Colloredo, Měčín kníže Lobkovic, Ronsperg, Selčan.

Burynová mouka: Leopoldsruh K. Menzel.

Škrob, *nová modř a prádelní modř:* (Neu- u. Waschblau) Mladá Boleslava Růžičkova vdova a Spol., poctěna zpěžovou medalií z Vídně, 500 cent. škrobu pšeničného, a klemu pro katunárny (leiocome), na Horách Kutnách mnoho škrobařů,

v Jabloné kamed (Gummi) v Praze J. Gunst I. 438, Fr. Kammerer II. 193, Wencelý a Sp. I. 258.

Pekáren jest 4596 v Čechách.

Pernikáren 512.

Voskáren 512.

Kolomaz *a* **smola** (kopt, šuškar atd.) v největším dílu lesnatých krajin viz mappu, zvláště dolejší Rychnov A. ze Starků (kopt z kamenného uhlí na čerň knihtiskařskou a měditiskařskou v 13 pecích. Sklad II. 857; v Kříži svob. pan z Hildeprandtů. V Praze před bruskou branou M. Procházka (dehet).

Draslo; Čechy mají 320 drasláren a dobývají 15,000 cent. Viz mappu.

Tabák t. dohan i tituň (kuřlavý i šnupací) v Sedlci c. k. tabakárna s 18. úředníky, 500 osob a 70,000 centy z rostlin uherských a jiných.

C. Ušlechtění mechanickou i lučebnickou cestou, tkaniny, přádla, bílení a tisknutí.

a) Tovary ze lnu a konopí.

Ruční *lněné přádlo* z 120,000 cent. lnu pomocí 400,000 osob, jakožto hlavní a mimotní zaneprázdnění v místech na mappě naznačených. Nejlepší len v Schönwaldu, Vrchlabí a Želivu; v Branné nejtenší přádlo u Vrchlabí lotová předýnka, z nichž 5333 střev. 60 zrn váží.

Mašinowé *lněné přádlo* v Jungbachu (Bydž.) J. Faltis z Vídně poctěn zpěžovou medalií, Jilemnice; Skuhrov (1000 vřeten), Skalice, Krumlov Schindler.

Nitě lněné i bavlněné: 500,000 zl. v Krásné Lípě J. Palme se 150 osob. Sklad ve Vídni 142. J. Rösler poctěn zpěžovou medalií se 60,000 kusy. J. May poctěn zpěž. medalií. Fr. Zweigelt a Sp. 120 stavů, poctěn zpěž. med. E. Hiellen a synové poct. stříb. medalií 80,000 kusů, Grafenwald, Arnsdorf, Zetwing, Jachimův Dol a Boží dar 15 stavů.

Krajky (Tüll atd.) též bavlněné černé a bílé, živí přes 10,000 osob v Jilemnici, Vrchlabí, Wamberg, Adamsfreiheit, Rudolfstadt, panství Koutské a Ronsperské všudy mnoho krajkáren na klepce, v Abertamu A. Huth a Sp. Pärringen Poppenberger a Neuberger. Sklad ve Vídni 458. Ad. Mein. Sklad Vídeň 770 a v Pešti. J. Reinelt. Sklad Vídeň 583. Wiesenthal G. Kuhlmann poctěn zpěž. medalií, v Příbuz Dambeck a Faber ☉ poctěn zlatou medalií vídenskou. Sklad ve Vídni 569, Bleistadt, Vejprt, Kráslice, Jachimův dol, Heinrichsgrün, Vogelsdorf, Jindřichův Hradec, Hirschenstand, Trinkseifen atd. Přísečnice, Klösterle, Sebastiansberg, Sonnenberg.

Bobinnet: Hirschenstand Gottschald a Sp. poctěn medalií zpěž. zabývá 8560 osob z okolí. Pärringen J. Fuchs; v Praze Breitfeld, Gottschald a Sp. poctěn zpěž. med. II. 524. Sklad I. 185. hotovil 562,000 loket.

Pentle: Hanspach, Leopoldsruh, Schönau, Turnov, Hostov.

Plátna: hotoví 55,000 osob, dílem hlavně od komercialních tkadlců, dílem mimotně od domácích, jich domov mappa udává. Veškerá plátna počítají se na 1,000,000 kusů, v ceně 9,000,000 zl. stř., a s připočtením bílení, barvení a tisku na 9,700,000 zl. stř., polovic z nich jde do ciziny. Tato plátna obsahují asi 80 soret pláten k. p. *pakovací* (Trutnov, Hostinná, česká Třebová, Č. Dub), cvilink ve

východních a jižních Čechách, c. k. komisní plátno v Lančkrouně, Poličce, Jindřichově Hradci a v Pražské nutní kázníci, pucková plátna (Puțelleinwand), kopová (Schocken), barevné bílení a dvojité, Atlas-Drell, Battist (ve Varnsdorfu), Creas v Rumburgu a Warnsdorfu; Georgswalde, Jilemnice, Vrchlabí, Lomnice, Hostinná, *Tellegregin* cavaline, *Platilles* royales, simples, *Bretagnes*, *Olandines*, Rouennes (Polacken), Nanquin, Piqué, Manšestr, Vollsammt zvláště u Rumburgu a Šlukenově, Damašek, *gradl* ubrusní zvláště v Hostinné, Lančkrouně, Litomyšli, Poličce šlojíře č. závoje (Estopilles unies, claires, larges, façonné, rayées, carrées) tisíc — květů (mille fleurs) teintes; Hambro white long lawns, rowe long lawns atd. u Hostinné a Vrchlabí.

Závody plátenické větší: Warnsdorf F. Stolle-ovi dědiči poctěni 2 stříbr. medaliema Vídenskýma. Sklad Víden. 331, má 140 stav. A. Runge. Sklad Víden. 351. J. Stolle-ovi synové. Sklad Víden. 351. Georgswalde Kaleb Rösler zpěž. medalií, 550 stavy a 1000 osob. Krásná Lípa J. Palme Víden. Sklad, 386. Wiesenthal Pohlovi dědici. Sklad Víd. 386 a mnozí v Arnsdorfu, Kamenici, Velnici, Rumburgu, Šlukenově a Varnsdorfě. V Liberci, J. Tugemann; v Zvíkavě, Jilemnici a Hrabačově hrabě Harrach 2 zlatýma medal. poct. z Vídně. Sklad Víd. 239, 15,000 kusů; v Lomnici F. A. Šlechta 2 zlatýma medaliema poctěn hotoví 25—30,000 kusů. Hostinná Fr. Steffan stříb. med. z Vídně, Vídenský sklad 138, Vrchlabí Rudolf Aebly (Firma: J. Tobiš, 600 stavů) zpěž. med. poctěn. A. Pohl ve Vídni sklad 386 a mnozí z Vrchlabí. Rochlice, Hostinná, Nové Město, Oberwälsdorf, Broumov, Trutnov, Lančkroun Br. Erxleben zlat. medal. Sklad Víd. 393, hotoví 40,000 kusů; ústav na

kupování plátcn pro c. k. vojsko. Polička, Litomyšle, Friedberg, Grün, Buchov, Karlín. Největší díl z nich zvláště ve Varnsdorfu, Georgswalde, Rumburg, hotoví také celo- a polobavlněné látky.

Bílení, barva a tisk (viz u bavlnin).

Voskované plátno u hedvábního zboží.

Provaznictví čítá 663 provazníků, Cheb (Manilla na látky moviťnové) v Praze E. J. Jäger IV. 110. Sklad I. 349, též galanterní zboží z Manilla, rovné anglickým. V *Citolibech* z obrovských konopí.

Vodní a stříkačkové kyšky beze švu v Krupce, Chebu G. Duwallesovi dědici. V Praze, nutnice a polepšnice (Zwang-Arbeits-Anstalt, Correctionshaus.)

Nepromokavá vědra na oheň, tamtéž se dělají, kde jiné zboží.

b) Tovary z bavlny.

Vatta dělá se v 23 dílnách. Ruční příze bavlněná velice ochabuje, neboť již jen v Krkonošsku a Aššku asi 3000 osob tím se obírá, ačkoli rozličně se podporují, předc chudobě se neubraňují proti mašinám.

Předení bavlny na mašinách stává se v 75 továrnách s 355,000 centů čísla 48—52 příze *Mule*-garn zvané; 40,000 centů č. 24—40 příze a 20,099 centů č. 6—20 mule-ní příze. Cena surového zboží jest 4,050,000 zl. a cena přádla 6,000,000 zl. Tovary, jenž méně než 3000 jemno-vřeten mají, viděti pouze na mappě; větší ale jsou následující:

1. v Raušengrundu, A. W. Marbach (Firma), má parní stroj 22 koní s 12696 tenko-vřetýnek, podlé zplodin v librách 3000, číslo 30—50 se 250 osobami.

V Theresienau p. J. Münzberg (obdržel zpěžovou čestnou medalii), pracuje s 22konním parostrojem, 12,576 tenkovřeteny (podlé zplodin v librách 3500) číslo 20—50 s 250 osobami.

V Děčíně J. Bachhaibel, s parostrojem 22 sil koňských, s *3000* tenkovřeteny, zplodin v librách 1500 číslo 10—30 pomocí osob 65.

Ve Wernstadtu F. A. Pilz s parním strojem 15 sil koň. pak 6980 tenkovřeten, podle zplodin v librách 1600 č. 40—50 se 150 osobami.

2. *V Tannenwaldu* p. Stametz a Spolek s parostrojem 15 sil koň. s 12956 tenkovřeten, podle výrobku 3000 lib. č. 30—50 s 250 osobami.

V Neuwaldu atd. J. Herzig a Syn (poctěn zlatou medalií z Prahy) pracuje parostrojem 15 koň. sil na 14570 tenkých vřeten 3500 liber čísla 30—50 s 290 osobami.

V Jabloncí J. Pfeiffer a Spol. na 7000 tenkých vřetenech hotoví 1500 lib. č. 40—50 se 140 osobami.

V Morchenstern p. J. Priebsch s parostrojem síly 15 koní na 7000 tenkých vřetenech, 1600 liber č. 40—50 se 145 osobami.

V Ruppersdorfu Jos. Seidel na 3660 tenkých vřetenech hotoví 1200 lib. č. 10—30 pomocí osob 60.

V Chrastav (Kratzau) C. Schneiderovi dědici pracují s parostrojem 15 koň. sil na 7200 tenkých vřetének a hotoví 1800 lib. č. 40—50 pomocí 150 osob.

V Velkém *Mergthalu* p. Schecht a Wiesner s parostrojem 15 koň. na 5568 vřetenech tenkých hotoví 2000 lib. č. 12—30 pomocí 112 osob.

V Bydžovsku v Hartha p. K. z Beust s parostrojem

8konním na 4184 tenkých vřetenech 2000 lib. č. 16—40 pomocí 105 osob.

V Královéhradecku v malé Skalici p. Loebecke a Spol. pracuje s 8konním parostrojem na 3800 vřetenci tenkých 1400 lib. č. 16—40 pomocí 60 osob.

V Chrudímsku na Horách Kutnách J. Breuer a Syn s 8konním parostrojem na 4000 vřet. tenkých 1200 lib. č. 40—50 pomocí 80 lidu.

V Čáslavsku v Rozkoši p. Amalie Langova s 8konním parostrojem na 13080 vřeten tenkých 4000 lib. č. 40—50 pomocí lidu 260.

V Loketsku Leibišgrund p. F. Richter (stříbrnou medalií Pražskou obdarován) pracuje s parostrojem 32 koní na 200,000 vřetencích tenkých 6000 lib. č. 30—50 pomocí 400 lidu.

V Schloppenhofu p. Bechmayer a Sp. s parostrojem 18 koní na 13,000 vřetencích tenkých, 3900 liber č. 40—50 pomocí lidu 260.

V Grossenteichu p. L. Seeburg s parostrojem 12 koní na 6000 vřetencích; 1800 lib. č. 40—50 pomocí 120 lidu.

V Grünbergu p. J. Keilwerth s parostrojem 12 koní na 9900 vřetencích 3000 lib. č. 40—50 pomocí 200 lidu.

V Kraslici F. K. Stark s parostrojem 16 koní na 6000 vřet. 1500 lib. č. 40—50 pomocí 120 lidu.

V Houslově (Haslau) p. Brat. Biedermannovi na 6000 vřeten 1500 lib. č. 40—50 pomocí 120 lidu.

V Grünu p. Seeburg s parostrojem 18 koní na 3000 vřet. 900 lib. č. 40—50 pomocí 60 osob.

V Aschu p. F. H. Kirchhoff parostrojem 14 koní na vřet. 7000 900 lib. č. 40—50 pomocí 60 lidu.

V Aschu p. J. Hollstein s parostrojem 14 koní na 3000 vřet. 800 lib. č. 30—40 pomocí 60 lidu.

V Dammbrunu J. Künzel mladší, s parostojem 14 koní na vřet. 8064 lib. 2000 č. 30—40 pomocí 160 lidu.

V Schlaggenwaldu Ch. Reichenbach s parostrojem 14 koní na 3000 vřet. 900 lib. č. 30—50 pomocí 60 lidu.

Ve Wildsteinu J. Fischer s parostrojem 10 koní na 5000 vřet. 900 liber č. 30—50 pomocí 60 lidu.

Ve Wildsteinu C. A. Lotz parostrojem 8 koní na 5000 vřet. 900 lib. č. 30—60 pomocí 60 lidu.

V Königsbergu Bratří Lenk parostrojem 8 koní na vřet. 12000 dělá 3000 lib. č. 30—50 pomocí osob 245.

V Steingrünu G. Huscher parostrojem 16 koní na 60000 vřet. 3000 lib. č. 30—50 pomocí lidu 245.

V Žatecku: Marienthal C. F. Hirth vdova parostrojem 12 koní na 10,000 vřet. 2500 lib. č. 16—50 pomocí lidu 200.

Rothenhaus, Tetzner a syni s parostrojem 50 koní na 11,700 lib. 3001 č. 16—50, pomocí lidu 230.

Jírkov (Görkau) Kühne a syni parostrojem 59 koní na 12,000 vřet. 3500 lib. č. 16—50 pomocí lidu 240. Müller a Spol. parostrojem 59 koní na 3972 vřet. 2500 lib. č. 16—50 pomocí lidu 80.

V Rakovnícku: v Slaném p. W. Sandner parostrojem 59 koní na 7000 vřet. (jest nedokonaná).

V Berouně. Bratří Kubinští parostrojem 59 koní na 3000 vřet. 800 lib. č. 40—50 pomocí 60 osob.

V Lochovicích Arnstein a Eskeles (poctěni stříbrnou medalií) parostrojem 36 koní na 12000 vřet. 4000 lib. č. 6—50 pomocí lidu 240.

V Lodenicích S. Goldstein parostrojem 10 koní na 6000 vřet. 1800 lib. č. 20—50 pomocí 120 lidu.

U *Sv. Ivana* E. T. Meisl parostrojem 10 koní na 8360 vřet. 1200 lib. č. 40—54 pomocí 100 lidu.

V Kouřimsku: v Postupicích Otto a Linke parostrojem 10 koní na 8360 vřet. 2400 lib. č. 40—50, pomocí osob 170.

V Popovicích J. S. Wahle a Syn parostrojem 10 koni na 600 vřet. (nedokonána).

V Karlině E. T. Meisl parostrojem 8 koní na 5480 vřet. 1200 lib. č. 40—50 pomocí 105 lidu.

V neuvedených továrnách pracují parostroje 6 koní k. p. v Litoměřicku, Markersdorfu a v Táborsku, v Neuhofsthal.

Nitě, krajky a tkanice viz u lněného zboží.

Čulky č. punčochy a pitlování (Beuteltuch) viz u vlněného zboží.

Tkaniny bavlněné všeho druhu hotoví asi 25,000 venkovských tkalců na 75,000 stavech a v následujících větších závodech s mašinami, 4,000,000 kusů tkanin.

Hladké, keprované, čínovaté a aksamitové látky k. p. kattuny, kattuniny, movitinné látky, damašek, manchestr, barchent, flanell, nádešlní látky, kalhotní, nástolní, chally, šali), kaliko, šátky na nos atd.

Největší díl lněných látek pracován jest:

v Litoměřicku: Krásná Lípa (Schönlinde), Rodovic, Malý Šokov, Georgenthal, C. Lípa, Bürgstein, Warnsdorf, Niedergrund, Rumburg, Wiesenthal, Ehrenberg, Alt-Georgswalde.

V Boleslavsku: Mladá Boleslav, Chrastov, Liberec a

okolí s 25,000 stavy, Jablon, Mírov (Friedland) a okolí s 20,000, Hradiště.

V Královéhradecku v Hostinné, Vrchlabí, Oberthal, Nový zámek, Čistá, Forst, Buckovina, Hořejší a dolejší, Kalna, Harta, Hermannsseifen, Nový Langenov, Schwarzenthal, Paka, Johannesgunst, Weldic, Vel. Borovice, Brdo, Hořice, Pečkov, Lomnice, Sahlenbach, Rochlice.

V Čáslavsku Tupadly, J. Winter stříbrnou z Prahy poctěn medalií na 1200 stavech, pokrývnice (Piquédecken) 20,000 loket, Croisé chally, šátky na krk (14 osob) Humpolec.

V Táborsku Rozkoš Am. Lang (má sklad ve Vídni) 705 (360 stavů a 750 osob).

V Loketsku Altenteich, Asch, G. Bareuther (25 osob). Aschtí šátkáři (hotoví 250,000 tuctů), Kráslice, Schönbach, Wildstein.

V Kouřimsku Postupic Otto a Linke. Sklad II. 1234 (87 kusů kattunů po 12000 loktech).

Bílení. Bílidel jest přes 50 s 3000 lidmi, a z těch 500 jest 231 v Litoměřicku; největší jsou v Bydžovsku (Vrchlabí), v Královéhradecku a Chrudímsku (Lanškroun). Viz mappu.

Barvírny. Barvíren stává 707. Největší díl tkadlen na len a bavlnu a tiskáren katunu mají své vlastní barvírny.

Brotcem na bulharsko, v Boleslavsku Zvickau, Rohrsdorf v Litoměřicku, v České Lípě, Bürgstein v Loketsku, v Rossbachu (Türkischroth).

Černě modře v Litoměřicku Pihl, Lindenau, v Chrudímsku Lanškrounu J. Schärtler poctěn broncovou medalií,

Plzeň J. Lautensack, Rossbach, Praha 4 barvíři na černo a na hedbáví. K. Hošek má velkou barvírnu na modro.

Tisk *kalunu a pláten* v Litoměřicku Č. Lípa F. Thuma, A. Kirchberg (sklad ve Vídni 361); Fr. Graff. Sklad ve Vídni 386. E. Müller Sklad I. 697. J. Richter (též ve Wernstadtlu) s parostrojem 6 koní. Sklad I. 697, Sklad ve Vídni 349. Fr. Wedrich a Sp. Sklad I. 400. Wernstadtl J. Fock, sklad ve Vídni č. 349. Rabařovice (Karbici) Hirschel Cantor a Syn; Georgenthal J. Ulbricht a Syn, Sklad ve Vídni 142, J. A. Münzberg Synové (200 osob, katnova mašina se 100 válců kovových); Malá Aicha E. Schreiner a Sp. (145 osob); Lindenau, Pichlerbaustellen, Malý Šokov, Schirgiswalde, Rumburg, Katharinenthal.

V Zákopách (Reichsstadt) E. Leitenberger, c. k. zlatau medalií poctěn, pak 2 zlatýma medaliema, zvolený oud české průmyslní Jednoty, sklad ve Vídni 354, živí 800 osob; a hotoví 60,000 kusů.

Mimoň (Niemes) K. Leitenberger poctěn 2 stříbrnýma medaliema, parní stroj, hotoví 30,000 kusů v ceně 350,000 zl. a živí 400 lidu. Sklad ve Vídni 353.

Kosmanosy F. Leitenberger a Orlando, poctěn 2 zlatýma medalliema z Vídně; ve Vídni sklad 656 (živí 7000 osob), hotoví 120,000 kusů, a má 200 tiskařských stolů.

Johannesthal Fr. Herrmann. Ve Vídni sklad 354, (má Moravské zboží a živí 38 osob). W. Altmann parní stroj.

V Hradišti, Kaan a Felčárek, sklad ve Vídni 501.

V Mlad. Boleslavě Kühn a Bergmann, Ph. Neustadtl *v Turnově;* v Českém Dubu F. Glucka, v Královĕ Dvoře, v Králíkách (Grulich).

V Chrudími Lančkrouně a Zosově E. X. Erxleben, poctěn zlatau pražskou medalií.

V Horách Kutnách A. a J. Breuer, parní stroj 8konní, v Přibislavě, v Chebu, Kraslicích, Merkelsgrün W. Löwenfeld, sklad I. 406, ve Vídni 154.

V Chomoutově J. Silberer.

V Holešovicích L. Dormitzer s parostrojem 20 koní, sklad I. 504, ve Vídni sklad 378. *Smíchov* bratří Porges z Portheim poct. broncovou med. 2 parostroje 26 koní, sklad I, 282, ve Vídni 365. Kusů hotoví 100,000. A. B. Příbram parostroj 10 koní, sklad I. 406, ve Vídni 352. V Libni A. Kubeš, sklad ve Vídni 344. V Karlíně bývalý L. v. Jerusalem se stříbrnou medalií, parostroj 24 koní. Sklad I. 697, ve Vídni 453.

Beer Porges. dědici č. I. 959, ve Vídni 356. V Praze L. Epstein (poctěn stříbrnou medalií) parostroj 24 koní II. 1209. Şklad I. 4P0, ve Vídni č. 495. Schick, Lederer a Lippmann II. 1235. J. Brandeis II. 1064, sklad I. 962. K. Zinsmeister a Schimmer I. 209. K. Hošek II. 227. Bratří Čvrtásek II. 229. D. Schulhof II. 231 a 6 jiných.

c) Další zdělání vetchých tkanin na papír, lepenky atd.

Papír psací, tiskací, pijavý a barevný, lepenky a lisní prokladky (Preßspäne) atd. hotoví se v 107 továrnách a mlýnech. Viz mappu. Znamenitější závody jsou: v Litoměřicku Birkigt u Děčína, Jordan a Barber s řinákem (Turbin) síly 36 koní; v Boleslavsku: v Radel Fl. Schütz; v Bydžovsku: v Hostinné Lorenz a Syn (mašinový papír); ve Vrchlabí a Pelsdorfu Gabriel Ettel (1140 balíků papíru,

700 kop lisních prokladků a lepenek, živí 80 osob); Oberlangenau a Hermannsseifen; Mittellangenau A. Kieslingův Syn; Lauterwasser F. Kiesling a Syn, obdařen čestnou zpěžovou medalií; sklad ve Vídni 1117; v Královéhradecku: Trutnov P. Zöh; v Chrudímsku: Chocen V. Schütz; v Čáslavsku Altenberg a Ronov K. a H. Heller; Podoll u Ledeč F. S. Schütz; Zahrádka, dědici Hallíkovi A.; v Budějovsku: Chlumec hrabě Stadion, Krumlov šlechtic z Pachnerů; v Prachensku: Velhartice J. Apeltauer, Liedelhöfen J. Eisner poctěn broncovou medalií; v Klatovsku: Chodův zámek J. G. Fürtsch; u Prahy v Císařském mlýně u Bubenče Šalovec, Milde a Sp., poctěn zpěž. medalií; sklad I. 99; ve Vídni 981; papír mašinový. *Vran* Bohumila Haase synové parostrojem 20 koní (20 holandrů, umělé bělidlo, mechanická dílna), denně 40 centů mašinového papíru; Jakobsthal J. Winternitz.

Pestrý papír (Buntpapier) v Praze C. Weiss, pouze prostý.

Papírové čalouny v Litoměřicku: Rumburg A. Henigke; v Loketsku: Karlovary J. Purkert.

Papírové těsto (Papiermaché) v Litoměřicku: Hořejší Litvinov Müller a Spol., poctěni medalií stříbrnou, 120 rodin. B. Bothe poctěn stříbrnou medalií, 80 rodin; 2. Rychnov J. Schöffel zpěžovou medalií poctěn, K. Hofrichter (zpěž. medalií, 160 osob, 6000 tuctů piksel, 8 malířů. V Táborsku: Königseck; Petrovice piksly); v Loketsku: Žandov, Karlovy Vary.

2. *Průmysl s říší živočišnou. Surové zboží a jich zdokonalení.*

a. Tovary z hedbáví

Chování *hedbávníčků* v Malešicích u Prahy; v Praze od p. Rangheri.

Hedvábné **pentle** (šňůrky, porty, třapce atd.) též ze zlata od 61 posamentírů, z nichž 9 jest v Praze. Nixdorf F. Paul, J. C. Rätzler, F. Fischer (třapce k lulkám), Žandov, Hanšpach, Leopoldsruh, Schönau; v Boleslavsku: Mladá Boleslav a Turnov: v Bydžovsku: Jičín M. Heinzmann zlaté a stříbrné a hedbávné tkanice, v Hořici, v Loketsku Kupferberg.

Polohedbávné látky v Čáslavsku Přibyslava.

Hedbávné **látky** v Litoměřicku: Šlukenov Ant. Maj; v Bydžovsku Radím, v Praze Jan Čubert na Hradšíně 101. 18 tkalců hedbávních.

Voskovaná tykyta a plátna asi 2000 kusů; v Boleslavsku Bren. Jan Šneider poctěn broncovou medalií, t. má též barevný tisk; v Plzensku Všeruby L. Auer; v Rakovnicku Cerhovec, Studená a Kříž, svobodný pan z Hildeprandtu v Praze.

b. Tovary z vlny.

Praní vlny a hejení (Sortirung). Roční zpotřebování vlny 50,000 centů.

Předení *vlny a fabriky na sukna* v Plzni Forchheimer a Syn; Tuškov Lämelsfeld; Praha J. G. Wehle I. 811, Wehle a Lippmann I. 735. M. Torsch I. 707 atd.

Ruční předení vlny *ochabuje*, ještě jest v Boleslavku, Královéhradecku, Chrudímsku, Táborsku, Prachensku a Plzensku, asi 20,000 osob.

Faktorie vlny u c. k. linecké Čalounárně, v Labské Tejnici a v Chotěšovech.

Mašinové předení vlny na 150,000 vřetenech.

Příze (Streichgarn) v 78 továrnách. Viz mappu.

Kammgarn v Boleslavku Katharinenberg A. Thum obdařen čestnou medalií (2000 vřeten, 150 osob; 36,000 liber příze od č. 20—50; Rosenthal J. M. Horn (18,000 liber); Hirschberg F. Wünsche obdařen stříbrnou vídenskou medalií; v Budějovicích, v Rudolfstadtě a Kallaději (česárny k Vöslavské fabrice 450 osob). — V Loketsku Neudeck svobodný p. z Kleistu; Kráslic L. Thomas obdaření medalií zpěžovou 40,000 lib.; v Karlíně L. Forchheimer a Synové parostroj 16 koní, 150 osob, 250 vřeten, 15000 liber týdně.

Vlněné tkanice v Domažlicích 800 osob. Florian F. zeť Neubaurův, obdařen medalií zpěžovou; 141 osob, 300 centů vlny.

Sukno a kazimír. (Tiflis, Bristol, Kalmuk, látky na kalhoty, Čirkas, čalouny nástolní atd. i s úpravou, barvou a tiskem) 8000 mistrů, 130,000 kusů; v Litvínově hořejším, Römheld a Sp. obdařen dvěma stříbrnýma medaliema z Vídně. Sklad ve Vídni 738, parostroj 30 koní (od r. 1740, 960 vřeten, 44 stavů rychlovalchou, 2000 kusů. Čirkas, látky na kalhoty atd. 300 osob; v Teplici A. Fischer c. k. obdařen zlatou medalií, parostroj 6 koní. Česká Lípa.

V Boleslavsku Liberek 1170 soukenických mistrů 950 tovaryši a 250 učedníky, 1600 stavů, 600 hejičů vlny,

50,000 vřeten, 900 soukačů, 1400 noparů, 18 valch s 96 dírami, 50 valcovými pradelnami, 16 barvíren s 45 koupelemi, při čemž 70 osob a 760 kotlů, k úpravě 26 mašin s 56 osobami, 425 vanami, a 850 lidmi, 128 štětkocidiči (Farbenputzer), jenž ročně 25 millionů štětek soukenických potřebují, 34 hřebenosázečů, 30 velkých a 150 malých tondrus, 925 postřihačských stolů s 500 osobami, 43 mašin dekatirních s 130 osob. Tito hotoví z 25,800 cent. surové vlny ročně 58,000 kusů sukna po 30 loktech v ceně 5 millionů zl. stříbra. —

Reichenberg a Hammerstein, Siegmund, Neuhäuser a Sp. dvěma zlatýma medaliema poctěni z Vídně, mají 100 stavů, 10 mašin k praní, rychlovalchu, barvírnu, 20 postřihacích, dekatirních a lustrirních mašin se 750 osobami. Z 15 i 16 set centnéřů vlny hotoví 4000 kusů suken.

Bratří Demuth, Fr. Schmidt, Ch. Hartig, A. Keil s parostrojem. A. Trenkler; Friedland, V. Siegmund poctěn stříbrnou medalií z Prahy, 1500 kusů s 200 osob; Katharinenberg A. Thun; Althabendorf; v Rychnově, ve Wildenschwertu (4500 kusů s 2300 osob, 6 postřihači); Chrudím 1040 kusů. Lančkroun 2000 kusů 70 osob; Hilbaten B. Wiesen, D. Běla Nedošín 6. Polna, Humpolec c. k. vojenská sukna, 7. Pacov, 5000 kusů, Pelhřímov 120 soukenníků; Včelnice V. Svoboda c. k. vojenská sukna. N. Oettingen; Rozkoš, A. Lang, sklad ve Vídni 705. Jindřichův Hradec 160 soukenníků, mnoho mašin a oupravník Šimek; Kreutzthal Ehrenberger a Sp.; Tiefenthal b. Neuhaus, Bobella a Komárek (50 osob), v Krumlově jest mnoho soukenníků s mašinami, Goldenkron, Jungbauer a Steffens 215 osob 400 cent. vlny, v Rokycanech, Chebů, Chomoutově,

Žatci, parostroj 6 koní; Praha c. k. káznice a *nulná dílna* na Hradčanech 180, c. k. vojenská sukna, haliny, koberce na pudy a stoly, látky na kalhoty, kalmuky, k lisování oleje pouze zde se dělají.

Látky z vlny; 2500 tkadlců, látek, 70,000 kusů: merino, tibetu, Berry, církasových suken, Lasting, Mušelin z lenu (Mouselin de lain), Jaquard, Damast atd. s barvením i tiskem. V Litoměřicku Starý a Nový Varnsdorf a Franzensthal, dědici Fr. Stolle Bratří Liebisch; G. A. Fröhlich a syn; bratří Hanišové; Chabařovice; Bünaburg, Osek sklad č. I. 147, látky na habity kněžské; Liberek J. Liebig a Sp. poctěn broncovou medalií. Sklad I. 400, ve Vídni sklad 701, parostroj 20 koní, 150 stavů, barvírna a tiskárna se 7 kotly, obchod obnáší 2,5000,00 zl; V. Triebel dělá nástolní pokryvadla; Liebenau Blaschke a Sp. Hegewald, J. Persch poctěn vídenskou zpěžovou medalií, 30 stavů 80 osob; Praha Fl. Umlauft II. 1137 (Tibet, Cirkastücher atd.), hydr. lis, stříhací mašina podelní v Pollerskirchenu, v Budějovicích, Kdyni, Schmidtovi dědici poctěni 2 zlatýma medaliemi v Praze I. 147, ve Vídni 815, parostroj 46 koní 450 stavů z 12—1600 centů syrové vlny, 8000 kusů, 560 osob ve továrnách, 6000 v okolí. *Vejprt* K. Schmidl a Sp. poctěn zpěžovou medalií; Schönfeld J. Floth se stříbrnou medalií. Mnoho mašin, 200 centů vlny, 590 osob, v ceně 60,000 zl.; Kráslice L. Thomas poctěn stříbrnou medalií (Tibet).

Shavly. Mimo uvedených šálů od Vojnoměsteckých látek tkadlců pro Vídeň.

Turecké čepičky 12,000,000 kusů, cena 800,000 zl. Písek

J. a F. Wlach, poctěn stříbrnou medalií (1100 osob). Strakonice M. a V. Weil, V. Fürth.

Kocny a koberce na koně. Praha c. k. káznice. J. Lederer I. 583, Lieber a M. Lederer I. 969.

Čulkárské č. punčochárské zboží, Petinet, Trikot, čulky, čepice, rukavice z bavlny a vlny. 10,000 osob, 10 čulkářů v Praze. Arnsdorf Th. Münzl; Krupka, Nixdorf, Maxdorf, Schönlinde Fr. Zweigelt, zpěž. poctěn med. z Prahy. Sklad ve Vídni 75. Kamnice, Hanspach, Ehrenberg, Grossbocken, Oberleitensdorf; u Liberka 300 osob, v N. Harzdorf, Maffersdorf, Prošvice, Jablon, Chrastava; v Prachensku 1000 osob, v Klatovsku a Plzensku 4000. V Aschu Wunderlich a Petzold, zpěžovou a stříbrnou medalií z Vídně poctěn (480 osob 160 stavů), 10,000 tuctů čulek, rukavic a čepic. J. G. Unger. Sklad ve Vídni 490. Chr. Hoppe, Lichtenstadt, Vejprt.

Pitlovací látka z ovcí a z bavlny ve Kdyni 36 tkalců látek, v Plzensku Sorghof.

Krejčovských dílen počítá se *9120.*

c. Tovary z ostatních zvířecích hmot: chlupů a peří.

Paruky a vlásenčiny v *47* dílnách.

Kartáče a štětičky v *70* dílnách.

Pácované žíně koňské. Praha. S. Weiseles I. 25.

Žíněná pytlování a sejta v Kreibici v Litoměřicích, v Puchoří v Budějovsku.

Klobouky v *3250* dílnách, ve Bílé Vodě, Hořici, Kostelci, Chebu, Karlíně K. Krise, 200 osob, 50,000 kusů,

Praha p. J. z Muck I. 84. Sklad I. 459. J. Stoltz I. 505. J. Kalchbrenner II. 796. J. J. Pešina III. 48 a ještě v 10 dílnách.

Péří do peřin čistění. Praha M. Mink I. 873.

Brka. Praha Bratří Löwy, poctěni zpěž. medalií I. 687. I. 498 ročně 5,000,000 kusů atd.

d. Tovary z koží, mastnot, kostí atd.

Kůže. Podešvice, teletice, safian, marokan, jufty atd. hotoví 1665 koželuhů, 492 kožařů (Leberer) v Děčíně Zebs; v Jablonci a Mimoni, v Labské Týnici; v Milčicích bratří Kafkové všeho druhu; Horažďovice K. Lembergerovi dědici ve Vídni, sklad 93 všecky druhy; v Plzni, bratří Lederer (safian), D. Levit marokan; Dobřan. St. Kateřina F. Sorger jufty, v Ašu Kirschhof, G. Huscher, J. Kinzel v Roudnici, Amselbergu, Benešově, Praskolesích B. Steinreich jircha, zámyš a třislená kůže. Praha J. J. Pollak a Synové II. 1248, sklad II. 864. L. Kraus II. 773. J. Goldschmidt I. 322. Fr. Pstros II. 183. (40 osob 65,000 koží.)

Lakovaná kůže v Boleslavsku: Brenn J. Schneider poctěn zpěžovou medalií; v Jičíně J. Hübler a syn, v Plzni Levit, ve Všerubech L. Auer, v Roudnici, v Praze Heinold, poctěn stříbrnou medalií II. 348 a továrny na kůže.

Klíh 80 kliháren.

Jirchy a rukavice v Praze P. Boulogne, stříbrnou poctěn medalií I. 322, 60,000 koží, dává 32,000 párů rukavic. J. Lunet II. 1107 (50,000 párů rukavic ze 60,000 kusů koží. F. M. Stifter, poctěn zpěž. i stříbrnou medalií z Vídně II. 812, v 12 dílnách.

Krznářských dílen 933.
řemenářských — 577.
sedlářských 594.
ševcovských 11,520 (v Budějovicích G. Urban, poctěn zpěžovou medalií.

Mýdlo a svíce, v Čechách 1070 mydlářů, 9 v Praze.

Mazavé mýdlo bratří Schlessinger v Praze.

Lojcové svíce v Karlině C. A. Müller C. I. 388.

Pjany Auša, Praha Bense a syn I. 713, Bloch a syn I. 745.

Hřebeny v 269 dílnách, 14 v Praze.

Galanterní zboží z rohu, slonové kosti, želvoviny atd. Praha, Karlovy Vary, Nixdorf.

Růžence v Příbrami V. Wollenfels, silný vývoz.

Spodium a prach k mrvení. Nový Mlýn u Stříbra V. Köhler, Těchovice, Weissgrün, Miranka, Halla, Wagner a Sp., též *prášek ingoustový* Praha J. Herz, H. Glattauer I. 32.

III. Tovary z hmot organických i neorganických,

a. cestou mechanickou.

Mašiny asi 1000 osob v Liberku Völkelt a Williams zvláště pro papírny a železárny: B. Kahl (30 osob, parostroje; Handschke hotoví hřebenosazecí mašiny atd. a ještě 8 dílen; Jablonec Th. Bracegirdle, 125 osob, vodní kola, mašiny na předení vlny a upravování Arnauerschloss, Lorenz a syn na papír; v Trutnově J. Faltis mašiny na předení lenu, Kráslice L. Thomas, Neudeck R. Holms parostroje; v Berouně James Park (všecky druhy); v Libni Ed. Thomas

parostroj 16 koní, 50 osob, parostroje všeho druhu. Karlín J. Schneider; Praha J. Schwär II. 1119 (stulny rytecké a tiskací mašiny, Gottschalk, Breitfeld a Sp. II. 185 (parostroje všeho druhu), Fr. Frenzel II. 1272, parní kotle, hospodářské mašiny, šroubové lisy atd. H. Dessouslavy šroubovací lisy. Mimo ty mají větší přádelny na bavlnu, tisk kartounu a jiné továrny své zvláštní dílny mechanické.

Stříkačky na oheň, Liberk A. Reichmann a mnozí z kotlářů.

Studnicáři a *vodáci* 4.

Nádobí chemické a fisikální v Libni V. Batka C. I. 307. Sklad ve Vídni v Zvettelhofu.

Počtářské, silozpytecké a optické stroje v Liberci, Neudecku K. Ullmann, v Praze A. Hacker II. 390. Sklad I. 393. V. Spitra I. 156. J. Sturm I. 97.

Hodiny 280 hodinářů v Praze J. Kossek zlatou poctěn medalií, čestný oud české jednoty pro průmysl, c. k. universitní hodinář I. 329. G. Lokota I. 184. A. Želízko I. 395. J. Želízko I. 580. F. Šamal III. 281. K. Suchý II. 771. K. Sudek I. 193 atd.

Hrací stroje Praha Willenbacher a Řebiček, poctěni 2 zlatýma medaliemi z Vídně I. 85, živí 45 osob, 1600 hracích strojů ročně.

Hudební stroje. Foukací a smyčcové ze dřeva a mosaze, v M. Boleslavi, Liberci, v Kráslici a Schönbachu, mnohé dílny, Bratří Hoyer, sklad ve Vídni 695. D. Riedl, A. Stowasser atd. V Praze Bratří Rott II. 982. J. Bauer II. 767. F. Stöhr I. 968. Wolf, Kulík.

Varhany J. Gärtner poctěn stříbrnou medalií, c. k.

dvorní I. 615; fortepiana v Litoměřicích, v Plzni, Písku; Praha A. Schwardling stříb. med. II. 853; J. Hloušek I. 387.

Knihtisk v Praze 9. První jsou Synové Bohumila Haase, poctěni zlatou med.; c. k. medalií, pro umění a vědy zlatou a stříbrnou Vídenskou, zaneprażďují 249 osob; 6 obyčejných lisů; 19 Stanhopských lisů; 1 dvojitý, 5 jednoduchých rychlolisů, 2 hydraulické lisy a 2 satynír. mašiny, 50,000 rysů papíru ročně, tisk congrevní, parostroj 4 koní I. 211.

Knihvazačů; 120 dílen.

Kamenopisáren: v Litoměřicích C. V. Medau, v Mladé Boleslavi, Jičíně, Chrudími, Taboře, Plzni, Loktu, Žatči, Praze 7 a sice Sandtner, Hennig, Vítek, Vácha, Šír, Kučera, Kračmer.

Měditiskárny 7 v Praze V. Merklas, nejdokonalejší, na Smíchově A. Maulini, jenž denně hotoví 6000 svatých obrázků na 9 lisech pomocí 100 osob. V Litoměřicích C. V. Medau, v M. Boleslavi, Jičíně, Chrudími, Litomyšli, Táboře, Plzni, Loktu, Žatči, Slaným, Čáslavě, Budějovicích, Klatovech, Cheb, Karlovy Vary. Odbyt jde do ciziny. V. Hoffmann I. 751 na 11 lisech.

Kartárny 9 dílen v Praze. Myšák a jiní.

Nádeštníky a náslunníky 24 dílen v Praze.

Čalounárny v Praze 15, nejvíce ve fabrikách na movitiny.

Květiny strojené v 14 dílnách v Nixdorfu, A. Pitschman v Praze.

Desetinové váhy (Brückenwagen) v České Lípě, v Praze u Frencla, v Karlíně u Staňka a mnozí zámečníci.

Larce na láhve (Flaschenkeller) v. Haydő J. Bürgermeister.

Vozy v Litoměřicku F. Krasser, v Praze J. Zettlinger III. 20. Th. Drahokoupil I. 861, Hübel I. 395, J. Kiederle I. 928.

b. Cestou lučebnou.

Lučebniny. Všeho druhu kysličníky, kysy, soli, vytažniny sublimaty atd. zvláště: Běloba, slaďour, solikované vápno, barviny, dřevěný ocet, salajka, ledek, solev, dusec a sirec český i anglický; v Ouše Leitenberger, shotoveniny pro barvíře a tiskaře; v Liberci Gerhardt, vytažniny barviv: Reichstadt A. Kriegner, preparaty pro barvíře a tiskaře. Hradiště, Becherovo sklo, prohledné, ohebné co papír tenké hmoty překrásných barev. Velký Lukavec (viz mineralní závody); v Merklíně A. Ziegler, kysy a Karlovarku. Weisgrün hrabě Wurmbrandt, 3—400 centů vodového skla, Ultramarinu; nyní fabrika na Ultramarin lučebník Anthon, Hoffbauer, Kinzelberger; ve Vranovicích K. z Riese, hlodavka, solev, horní zeleň, sklad I. 525. Nový mlýn u Stříbra. V. Köhler. V Jachymově dole Miesslovy dědiči (suříky) Halbmeil J. Protz (kysy a solikované vápno) Chomoutov, slaďour; Zehrovice dřevěný ocet a slaďour, Zbraslav A. Richter, poctěn zlatou medalií, čestný oud Jednoty průmyslní v Čechách, všecky lučebniny, přištiralina, cukřec atd. 2000 centů anglického sirce, 2000 centů dřevěného octu parostrojem. Sklad II. 37. Vobořišť, slaďour; Libeň Batka, sklad I. 457, zvláště lekarnické věci. Šwarzbuda slaďour, dřevěný ocet, octec: Praha: F. X. Brože poctěn dvěma zlatýma medaliema z Vídně I. 378, 8000 centů všech lučebnin, daryzovina, přištiralina; lučebník J. Popp. J. Brem,

zlatou poctěn medalií Pražskou II. 1274 všecky lučebniny. J. J. Brounovi synové I. 731. D. Hirsch II. 1187. J. Procházka I. 87. Smíchov J. C. Herz slaďour; před pražskou říšskou bránou M. Prochazká 6000 centů dřevěného octu a slaďouru.

Šmolkárny v Jachymově dole J. Miessl-ovi dědici. Sklad I. 185; Breitenbach J. Kerl J. Miessl-ovi dědici. Silberbach A. z Starků; Jungenhengst A. Berner sklad I. 405. Christofhammer F. B. Salzer. Sklad I. 404.

Barvy tušové a vodní v Praze. G. Schneiderova vdova II. 1277; Kinzelberger a Sp. I. 298 sklad I. 403.

Lučebná rozžehátka v Praze bratří Lövy, barvíková rychlá rozžehátka; v Sušici Scheinost. Bratří Hoffmann ve Vysočanech.

Kloboučky zapalovací, na Parukářce u Prahy A. Sellier a Bellot, zlatou poctěni medalií, 30,000 kusů denně, pomocí 60 osob. Sklad I. 396 a ve Vídni.

Pečetní vosk přes 1000 centů v Praze bratří Lövy, zpěžovou poctěni medalií I. 861, sklad I. 398 (350 centů), J. Winternic II. 797. J. F. Lernet II. 709. A. Till II. 117, A. Lachnerova vdova I. 355.

Visky v Praze bratří Löwy, v Litoměřicku Neuschloss.

Voňavkárny v Praze A. D. Corda I. 370, sklad I. 370. sklad I. 187. Brichta II. 784. Procházka I. v celetné ulici.

Ledek v Čáslavě, v Praze, Kutných Horách, Lipnici, Budějovicích, Třeboni, Slaném.

Smudník č. střelní prach v Stěchovicích, 12 mlýnů.

Prostředky ku zvelebení průmyslu v Čechách.

Plavení po řekách. Splavné jsou: Labe od Pardubic s pltěmi, od Mělníka s vesly a s nákladem 1000—1500 centů; Vltava od Vyšebrodu s 250—600 centy od Prahy s vesly. Berounka od Nových Hutí. *Lužnice* od Bechyně loďkami. Jiné větší řeky: Ohra, Votava, Malče, Planice atd. slouží k plavení dříví. Vltava přiváží ročně do Prahy 500,000 ct. soli kuchynské a 500,000 ct. jiného zboží. Labe vezlo 1840, z cizých krajin 126,060 ct.; z Čech ven 1,095.706 centů, a u vnitř země 364,200, ouhrnem tedy 1,585.966 centů. Hlavní stavidla jsou v Praze na Výtoni a na Posledním Penízi, v Budějovicích, Mělnice, Lovosici a Děčíně. V Praze jest Spolek pro plavbu na Labi a kancelář jest na Václavském trhu č. 828. Mezi 52. loďmistry a plavčími jest nejznamenitější Vojtěch Lána, c. k. loďmistr v Krumlově a Budějovicích a c. k. zlatou medalií poctěný.

Ročně staví Lána 100 lodí, jež naložené rozesílá a dílem v cizině prodává. Lodenice jsou také ve Vyšebrodu, Vltavtýně, Bechyni, Praze, Oustí a Obergrundu u Děčína atd.

Paroplavectví na Labi c. k. paroloď Bohemia, s parostrojem 30 koní pana J. Andrev; Jezdí ona mezi Obřístvím a Drážďany za jeden den. Kancelář: Kolovratská ulice, č. 862. Pak kr. saské parolodě: královna Marie a princ Albert, jezdí mezi Drážďany a Děčínem.

Průplavy (kanaly). Knížete Švarcenberga na plavení dříví z lesů jihovýchodních Krumlovských jdoucí do velké řeky Mühlfluß v Hořejším Rakousku, z jejíhož výtoku do Dunaje na lodě se nakládá a až do Vídně vozí. Leží 60° výše,

než blízká Vltava, jest 27,069 sáhů dlouhý, a probíhá u Hirschbergu štolu 221 sáhů dlouhou (Tunnel —).

Opatovický kanal v Chrudímsku, *lodní kanaly* v Prachensku v Stubenbachu a v Žatecku u Sebastiansbergu.

Železnice c. k. priv. první rakouská z Budějovic do Lince, 67940ı dlouhá vozila 1840 koňmi 306,542 cent. soli, 227,941 cent. zboží, 54,196 cent. uhlí a 17,000 osob.

C. k. priv. železnice z Prahy do Lanského revíru $6^7/_8$ míle dlouhá vozí koňmi 500,000 uhlí kamenného, dříví, vápno atd.

C. k. státní železnice z Vídně přes Holomouce, Brno do Prahy a Drážďan.

Silnice 1841. 462 mil aerarních a 1124 mil jiných silnic. Od r. 1796 ročně 140,000 sáhů z novu se staví.

Školy technické v Praze. Technický stavovský ústav v Praze I. 249. 9 učitelů, 400 posluchačů, lučebná dílna slabá; strojnická dílna, kde J. Božek.

Stavovská věcnice č. realka v Praze 2 professoři, 6 učitelů a assistentů. Věcnice v Rakovníku 4 prof., v Liberci 5 učitelů. Nová česká realka s ředitelem a 7 učitely.

Nedělní školy průmyslné, večerní s fabrickými a rejsovními školami v Litoměřicích, v České Lípě (též zde večerní škola), ve Warnsdorfu, Waltersdorfu, Steinschönau, Schönlinde, kdež týdenní průmyslní školy s fondem 12.000 zl. stříbra a učí se zeměpisu a silozpytu, řemeslozpytu, rejsování. Nový svět (rejsovní škola pro skláře), v Lytomyšli, v Ronsku (rejsovní škola), v Budějovicích, Blatně, Plzni, v Křivoklátech, Zbraslavi a Praze pomocí Jednoty Promyslní.

Sbírky měřických a technických modellů v Krumlově. Kníže Švarcenbergský ústav hospodářský. V Praze c. k.

patriotická hospodářská Společnost I. 541. Silozpytecký kabinet c. k. university I. 190. *Promyslná Jednota* I. 539.

Sbírky kamů v Praze české Museum, české kamy c. k. universitě. Privatní kabinety v Mimoni, Landčkrounu, Krumlově, Kynžvartě, Chebu, Karlovařích (Dr. Knolle, Müllera Sbírky pořádány od Göthe), Zbírov zemězpytecká sbírka panství. Vrchlabí, Kablík lekárník, rostliny a zvířata.

Časopisy technické: Česká promyslní Jednota vydávala již 2 české t. Technologický časopis Preslem ale pak Nedělní listy Amerlingem a Köhlerem ale na krátko; v němčině pak: Encyklopädische Zeitschrift des Gewerbswesens herausgegeben durch den Gewerbsverein, prve p. Hessler, nyní p. Balling; 1850 zašel.

Promyslná Jednota v Praze, v klášteře sv. Havla, I. 539, má *technickou knihovnu* výbornou a pokoj k čítání novin, čítá 368 oudů.

Výstavy výrobků promyslních pomocí průmyslní Jednoty.

O průmyslu vůbec a o českém obzvláště.

V předešlém viděli jsme v krátkém přehledu: Obraz českého průmyslu a to zajisté v krásném a potěšitelném swětle. Čechy v prům. ohledu činí, vydělávají a platí ve vzdělanosti zrovna tolik, co všecky rakouské země dohromady, tedy země asi 1000 čtvr. mil tolik, jako 11,000 čtvr. mil, a 4 milliony lidu tolik, co 32 millionů lidu a 1 Čech tolik co 8 ostatních obyvatelů rakouských. To však jest něco nejen potěšitelného ale i považení hodného, nejen v průmyslnickém ale i národo-hospodářském, politickém a vůbec vzdělaneckém

ohledu *). To vše každý skromný a upřímný Čech a zvláště jeho *učitelstvo* věděti má, nejen aby historický dále tomuto factum vyučoval, ale i neunaveně a s vědoměním dále k pokračování, zvelebování ano i k řevnění s národy jinými ze všech sil svých přispíval.

Anglík v průmyslném světě nyní nejvýše stojí a proto také na světě jest nejbohatší a dokud jistá hospodářská mravnost a síla se ho nespustí, také nejmocnější. Národ ten se zemí jen 5kráte větší než Čechy a s lidstvem 7kráte četnějším než Čechy vládne nejen bezprostředně ve všech dílech světa, skoro nad 300 tisíci čtvr. mil a nad 200 milliony lidu, ale i prostředečně v celém světě. Mezi 5 velkomocnostmi europejskými žádné mocnářství nestojí tak mohutně proti sobě jako Anglie proti Rusku, a sice Anglie v silovném č. dynamickém, zkušenostním, osvicenostním ohledu a Rusko zase v kolikostním č. quantitativním mladistvem, radušním (gemüthlich) a svato-ohenním ohledu.

Všecken ale tento stkvělý stav českého průmyslu vzniknul přirozeným chodem věcí, cestou zcela neuvědomčnou. Posud dělalo se, vyrabělo se, vydělávalo se bez hlubšího účele, pouze ku výživě, a proto, že Čech rád něco dělá, něco myslí, něco vynalezá a básní, není-li mu jiná práce možna, a vykázána, jak ondy to bývalo, dokud český lev sám své žezlo vedl a sám svým mečem rozhodoval.

*) Na všem tom i Čechy berou nemalého podílu, a památná zůstanou na vždy každému procitlému Čechovi slova onoho Germanského zkušenostníka a milovníka průmyslu, jenž pravil: Nach England haben wir in der Industrie zunächst Böhmen zu fürchten. Taktéž paměti hodna jest odpověd „Ueberall" daná hostům, jenž ve Vídenské výstavě výrobků rakouských po českých vyrobcích se tázali: Wo sind den böhmische Erzeugniße zu sehen?

Od 2. století síla tato světo-střásavá, svato-ohenní, bohatýrská přešla dílem v *hudebnost* a tím světu nejvýtečnější hudebníky podala *) , dílem v světo-budovavé *průmyslníky*.

Nyni ale nastává doba *uvědomění*, doba *zásluhová*, *čistě-a výše-lidská ;* neboť jen to přináleží člověku a národu, co on v době svého uvědomění předevzal, započal i skončil, buďto již dobrého neb zlého. Před tím jednalo se jen slepě, pracovalo se a nevědělo se, kam to vše ještě povede; slunce a cíl známy jetšě nebyly.

Od doby však *nynější* má nejen celý život českého národu, ale zvláště i v našem ohledu celý průmysl český jiný a sice vyšší ráz na se přijati, a ten vyplyne nám z poznaného a jasně sobě uvědoměného cíle, jehož Čech na světě mezi všemi národy svým průmyslem dosáhnouti má. Bude pak tento účel neustálým vyprosťováním a osvobozováním člověčenstva od robotního svého zanášení a tudy i neustále větším a větším přinavracováním lidstva k zábyvům duševnějším po pravdě, kráse a cnosti toužícím. Bude to zákon lásky, však nevštěpovaný mečem, ani chytrostí, ani mašinou a fabrikou, ani kořalkou neb opiumem, ani kavárnami a novokroji, ani zahlazováním vší národnosti, historickosti a samostatnosti, nýbrž štípený pravou láskou a obětavostí, právou lidumilností a svatozápalem v srdce a život všech dosud opuštěných národů světa. *Rozum* schvaluje lecos i nepravého za prostředek, *um* ale nebeský schvalovati může jen cnostné, pravé a krásné prostředky k účelům krásným a velebným. Srdce takového zápalu, srdce plné

*) Podlé Slovníků umělecких, francouzských ; vlaských, mají dle Dlabače Čechové *největší* počet *hudebníků*, dílem klassických, dílem genialních, dílem virtuosních ; ne tak dařilo se v malířství, stavitelství atd., ač i zde veliký počet výtečníků se zná.

obětovavosti a lidumilosti udělil Bůh Českému národu, a o tom ty vůdče jeho, učiteli národní věziž, v to věřiž, blaze cítiž a horoucně jednejž!

Průmysl zasluhuje přednost velikou před ostatním zaměstnáváním lidským, ano průmysl zasluhuje v státu a vůbec v společnosti lidské všecku a tu největší podporu, jelikož člověk a stát nižádný bez průmyslu (v smyslu obšírnějším) bez zlepšování starých prostředků k dosahování rozličných účelů obejíti se nemůže. V smyslu užším týká se průmysl toliko řemesel, fabrik, v smyslu ale širším týká se celého světa, všech nejen živností ale i úřadů, stavů a hodností lidských. Z *nálezu jednoho* upřímně zděleného *těží* pak *svět celý*.

Ani rolník, ani úředník, ani kněz, ani státník, voják ani školník nevynalezají, toliko *průmyslník vynalezá všem*; rolníku jen on staví nové secí stroje, nové pluhy a vozy, hotoví samotahy; úředníku jen on papíry, dalekopisy, rychlotisky, samočty, kněžím jen on buduje chrámy a ozdoby kostelní; vojáku jen on zbraň, marináři lodě, školníku stroje, knihy, mapy atd.

Průmyslník jest věčný nestoj č. perpetuum mobile, hoden praotce svého Promethea, o němž řecká báje praví, že s nebe oheň sňal a lidé jim kovy kovati, jídla vařiti, obydlí a lodě budovati učil, až pověra pohanských kněží prý jej na skály kaukaské řetězy ukovala a játra jeho krkavci vyžírati dala. Konečně mocný Herkul přišel, okovy jeho roztříštil a na památku posavádní šatlavy skalní a řetězů prsten mu zlatý s kamenem na prst vtisknul.

Důmyslní Řekové na památku jeho výročně slavnosti Promethejské slavili. V pověsti té prastaré ponejprv se mluví o prstenu a původně tedy prsten jen průmyslníkům náleží.

Co Řeku Prometheus, to Čechu jest přemysl nebo průmysl. Země česká mocná jest bašta slovanská nejdále u prostřed Evropy, bohatá na všem, co Genius průmyslu od ní žádati může, neboť má uhlí, železo, sířec, sklo a promyslivý, svatozápalný, idealní, čestný lid.

Sklářský material má nejbohatší a nejlepší na světě; uhlí

kamenného velikou hojnost a železa bohatství. Již tento trojlist pojišťuje Čechů veliký průmysl, tak jako powěstnému Angličanu. Že moře Čechu schází, pravda jest ovšem, nikoli ale bratru jeho Dalmatinci, Horvátu, Krajnci a ty všecky spojuje — velký stát Rakouský.

Nejlepší *práce promyslní* jest ta, která se na *solidní* domácí potřebu a odbyt zakládá.

Přesmořský obchod někdy se daří, dokud národ tamnější nevzdělán jest; počne-li i on hýbati se v živlu vyšším, nastává v prodeji prvnímu národu nejistota, jenž doma žádá pnutí a hazardy a to jest na veskrze škodlivé. Udržovati národy v hlouposti a v nižším životění za příčinou zisku vlastního, jest hanebné a nelidské. Výdělek průmyslníka musí býti čestný, ano i lidumilský. Zde hřích největší lpí na Angličanu, neboť vplyvem jeho Zákon lásky jen zhanoben jest, a Kristus jen proto v předu se do ciziny nese, aby se za ním kořalka, opium, strakatý kartoun, dracouny a skleněné perly národům za svobodu a práci krvavou, za království prodávati, kafírny a divadla, pohodlnost anglická všudy zaváděti a hejno hříchů europejských rozšiřovati mohly. Hind po sta letech anglického řádění nepřijal od Anglicka nic než pušky, Američan tuzemek nic než porobu a zatlačení, Australan nic než své nejhlubší snížení. Hříchy to Anglie!

Jesti zde nemožno, milliony uváděti událostí, jenž hořce potvrzují tu pravdu, že není to anglický národ, také německý nikoli, jenžby korunu obdržeti měl za své lidumilé světoobčanství. Jeden i druhý ten národ vidí především všudy jen sebe; oni mají jen kvas a vše ostatní národstvo jest jen Lazarem, který od drobtů s jejich stolů padajících živiti se musí. K vůli několika rodinám Anglickým trpí 300 millionů lidu.

Nejčestněji ještě sobě počíná Frančan genialní. A však neoblaží světa žádný národ, který sám horka svého v srdci svém ušlechtilém nechová. Chladný, světo-omrzelý Angličan zasype tě snad penězy a zbožím i výstavami, osvítí snad v mnohé umělosti tvůj rozum, ale ty sám zůstaneš chladen. Mudrovavý Němec mnoho sice navykládá, našpekuluje a nachlubí se, jen své za pravé navyhlásá, a však i

zde ti bratrské nekyne srdce. Na Sequaně sice zdvořilost, ohlazenost, důmyslnost spatříš, nikoli ale horoucnost svatou, jenžby střásala světem pro pravdu, krásu a dobro, ač i Séquančané to samé za prápor svůj provolávají. Viktor Hugo, a jiní svato-vroucníci, není celá Francie ani Europa.

Jakkoli něm. chvalořečníci Anglického principu praví: Nur eines Volks, welches von der Sittlichkeit auf's innigste durchdrungen ist, kann sich die Vorsehung als Werkzeug bedienen, um überall das Licht zu verbreiten, wo bisher die dunkelste Finsterniß herrschte. Durch das brittische Volk hat sie 100 Millionen Menschen allmählig aus den Fesseln des Aberglaubens und barbarischen Gebräuche zu befreien gewußt atd.; předce, ač zde světlo jest a to ještě světlo druhotní po francouském, nedostává se Anglicku horka blahočinivého; život národů pod anglickou vládou podobá se onomu na zemi, když jen luna svítí; jest to sice světlo malebné i poetické, magnetické, ale předce nikoli den milým sluncem osvěcovány a ohřáván.

Podobně jak Angličan honosí se i German č. Němec; i on jak ondy myslíval, že náboženství není tím pravým, nepřicházíli do Čech z německé stránky a německýma rukama, tak i do dnes bohužel myslí tentýž osvícenec, že *osvěta* nemůže u Slovana býti ta pravá, není-li dávána jeho školami a jeho učitely. — Moudře a dobře ovšem jest, učiti se od starších svých, ale ti starší nechť jen *učeji*, nikoli ale mučejí, *ničeji* a ve *své tělo* obracují. Bůh věčně z lípy nechce míti dub, a jako dub dával a dává užitky své, tak i lípa dávati je musí v blahé budoucnosti. Všeho vyčítání, všeho bědování, žalování nechť bodrý Čech ostaví, neboť ze slaných slzí neb slín vyplytých nevyrůstá blaho, nýbrž jen ze srdce upřímného a skromného, jen z hlavy jasné a z ruky pilné! — takové ruce Bůh požehnává, tu jen miluje, podporuje a k netušeným vede radostem.

S Bohem Čechu! do velebného světodíla;
V průmyslu leží k tomu tvoje velká síla;
A ještě větší v *srdci nadšeného cnostimila.*